

rencji Naukowej *Zielona gospodarka w rozwoju obszarów wiejskich*. Głównym celem konferencji było wypracowanie rozwiązań teoretycznych i praktycznych wobec aktualnych i najważniejszych wyzwań związanych z zieloną gospodarką, jako modelu zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. W pierwszym dniu konferencji odbyły się obrady poświęcone zagadnieniom rozwoju zielonej gospodarki na obszarach wiejskich, w drugim dniu uczestnicy konferencji uczestniczyli w badaniach terenowych po Krajinie. W toku konferencji przedstawiono referaty naukowe, dokonano wymiany doświadczeń i poglądów oraz wskazano możliwości zastosowania wyników badań w praktyce. Konferencja zgromadziła badaczy i praktyków zainteresowanych tematyką rozwoju zielonej gospodarki na obszarach wiejskich z całej Polski, zarówno geografów, jak i demografów, planistów, geodetów, rolników, przedstawicieli samorządów regionalnych, GUS, pracowników Ochrony Środowiska, Krajeńskiego Parku Krajobrazowego, Kujawsko-Pomorskiego ODR Minikowo, ARiMR w Warszawie, KOWR w Warszawie. Patronat honorowy nad konferencją objęli: Rektor UKW, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa w Warszawie, Kujawsko-Pomorski ODR w Minikowie, Krajeński Park Krajobrazowy, BYŁOT.

Bardzo często wiedza zdobyta w trakcie badań była i jest przekazywana bezpośrednio otoczeniu społecznemu i gospodarczemu w postaci wymiany doświadczeń, głosów w dyskusji, referatów czy konsultacji podczas konferencji, spotkań w instytucjach samorządowych. Geografowie społeczno-ekonomiczni od wielu lat współpracują z samorządami lokalnymi, parkami krajobrazowymi, w zakresie kształtowania polityki turystycznej (Krajeński Park Krajobrazowy – Rada, Chrystkowo, Dolina Dolnej Wisły, Koronowo). Poprzez organizację konferencji, spotkań i warsztatów dla różnych grup odbiorców (od dzieci i młodzieży po specjalistów z sektora publicznego i biznesu) geografowie społeczno-ekonomiczni z ośrodka bydgoskiego mają niewątpliwą wkład w upowszechnianie wiedzy na temat województwa kujawsko-pomorskiego, edukację i budowanie tożsamości regionalnej jego mieszkańców. Przykładem jest uczestnictwo mieszkańców, uczniów z regionu w imprezach popularnonaukowych organizowanych przy współudziale geografów z Wydziału Nauk

Geograficznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego (niejednokrotnie we współpracy nie tylko ze środowiskiem uczelnianym, ale także samorządowców i instytucji z regionu), np. Bydgoskim Festiwalu Nauki, Dniu Geografa, Dniu Turystyki, Dniu Krajobrazu itd.

Podjęmowane od trzydziestu lat przez geografów społeczno-ekonomicznych badania w wymiarze regionalnym umożliwiają zrozumienie złożonych zależności przestrzennych pomiędzy zjawiskami społecznymi, gospodarczymi oraz środowiskowymi (m.in. dzięki unikatowej bazie wiedzy o regionie zgromadzonej w formie publikacji). Pozwalają nie tylko na diagnozę aktualnych uwarunkowań i problemów w woj. kujawsko-pomorskim, ale także na prognozowanie przyszłych zmian oraz planowanie zrównoważonego rozwoju terytorialnego, w tym turystyki. Jest to również konsekwentna obecność środowiska naukowego w życiu społecznym i gospodarczym woj. kujawsko-pomorskiego, która wspomaga kształtowanie polityk lokalnych, edukację społeczną i wspieranie zrównoważonego rozwoju. Szczególne miejsce w tym względzie odgrywają tzw. prace zlecone przez samorząd terytorialny (np. władze miasta i gminy Mroczka, miasta i gminy Więcbork) lub instytucje publiczne (np. Krajeński Park Krajobrazowy) w postaci projektów i opracowań monograficznych lub ich rozdziałów. Niejednokrotnie są to działania finansowane ze środków zewnętrznych, w których z dużą satysfakcją biorą udział nie tylko geografowie społeczno-ekonomiczni, ale także fizyczni z Wydziału Nauk Geograficznych (np. Kozłowska-Adamczak, Krupa, 2013; 2014; Kozłowska-Adamczak, Rurek, 2017) współpracując z przedstawicielami świata przyrody i biologami oraz badaczami historii i regionalistyki.

Pokłosiem takich działań w ostatnich latach było dwutomowe opracowanie monograficzne pod red. S. Łanieckiego (2014a, 2014b) *Mroczka. Monografia miasta i gminy* zrealizowane w ramach środków Lokalnej Strategii Rozwoju „Łączy nas Noteć” Partnerstwa dla Krajny i Pałuk, współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Osi 4 LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 (ryc. 84).

W tomie I, pt. „Środowisko geograficzno-przyrodnicze” (Łaniecki, 2014a), opisano środowisko biotyczne i abiotyczne badanego obszaru oraz scharakteryzowano jego przydatność gospodarczą. Trafnie określono możli-

wości jego zagospodarowania i wykorzystania pod kątem rozwoju społeczno-gospodarczego miejsko-wiejskiej gminy Mrocza. Analizę potencjału geograficzno-przyrodniczego zawarto w siedmiu rozbudowanych rozdziałach, odnosząc się m.in. do poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego, zagadnień związanych z ochroną środowiska, procesów i struktur demograficznych, gospodarki oraz uwarunkowań organizacji wypoczynku i rozwoju turystyki. Z kolei, tom II opracowania pt. „Dzieje miasta i okolic” (Łaniecki, 2014b) będący dziełem wieloautorskiego zespołu historyków, ukazuje rozwój gminy i miasta w ujęciu historycznym.

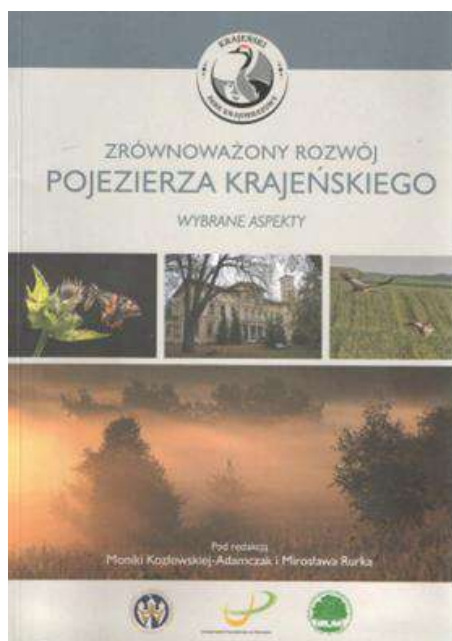

Ryc. 84. Okładka publikacji Mrocza. Monografia miasta i gminy (2014: tom I i II), opracowanej przez geografów, biologów i historyków z UKW pod redakcją S. Łanieckiego (fot. M. Kozłowska-Adamczak)

Fig. 84. Cover of the publication Mrocza. Monograph of the city and commune (2014: volume I and II), prepared by geographers, biologists and historians from UKW, edited by S. Łaniecki (photo by M. Kozłowska-Adamczak)

Analogiczną formułę współpracy bydgoskich geografów społeczno-ekonomicznych, geografów fizycznych, biologów oraz historyków wykorzystano przygotowując publikację pod redakcją M. Kozłowskiej-Adamczak

i M. Rurka (2017) pt. *Zrównoważony rozwój Pojezierza Krajeńskiego. Wybrane aspekty*. Monografię wydano na zlecenie Krajeńskiego Parku Krajobrazowego, a sfinansowano ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu oraz funduszy Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Głównym celem przedsięwzięcia było popularyzowanie wyników badań naukowych dotyczących środowiska geograficznego mezoregionu Pojezierza Krajeńskiego (ryc. 85).

Ryc. 85. Okładka wieloautorskiej monografii *Zrównoważony rozwój Pojezierza Krajeńskiego – wybrane aspekty* (2017), opracowanej pod redakcją M. Kozłowskiej-Adamczak i M. Rurka (fot. M. Kozłowska-Adamczak)

Fig. 85. Cover of the multi-author monograph *Sustainable development of the Krajenskie Lakeland – selected aspects* (2017), edited by M. Kozłowska-Adamczak and M. Rurek (photo by M. Kozłowska-Adamczak)

W publikacji opisano wybrane aspekty zrównoważonego rozwoju obszaru, w szczególności aspekty przyrodniczo-środowiskowy i przestrzenny. Wydzielono trzy zakresy tematyczne, tj. problematykę dotyczącą Krajeńskiego Parku Krajobrazowego będącego integralną częścią Pojezierza Krajeńskiego; zagadnienia związane z ideą zrównoważonego rozwoju; oraz zagadnienia doty-

czące interdyscyplinarnej działalności naukowej prowadzonej na Pojezierzu Krajeńskim i w granicach historycznej Krajny. Istotny jest fakt, że wydawnictwo jest pokłosiem I Ogólnopolskiej Konferencji pt. *Zrównoważony rozwój Pojezierza Krajeńskiego*, która odbyła się w dniach 19–20 października 2027 r. w Sępólnie Krajeńskim (tab. 7). Głównym pomysłodawcą i organizatorem tego przedsięwzięcia był Krajeński Park Krajobrazowy z siedzibą w Więcborku, który do współpracy zaprosił trzy ośrodki naukowo-badawcze: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu oraz Wyższą Szkołę Zarządzania Środowiskiem w Tucholi.

Umiejscowienie badań naukowych, współpraca naukowa

Katedra Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki UKW w Bydgoszczy prowadzi badania dotyczące przemian, procesów i struktur społeczno-ekonomicznych oraz planowania rozwoju lokalnego i regionalnego na obszarach zurbanizowanych i wiejskich, a także podejmuje nowe wątki badawcze, takie jak: rozwój zrównoważony, zielona gospodarka, technologie cyfrowe i procesy globalizacji przy współpracy ośrodków krajowych i zagranicznych. Istotnym elementem badań naukowych są także współczesne procesy i zmiany zachodzące w turystyce. Geografowie społeczno-ekonomiczni prowadzą zintensyfikowane badania naukowe (także ze studentami) na obszarze Polski, Niemiec, Portugalii, Bułgarii, Włoch, Francji, Islandii, Turcji, a także Kazachstanu, Chin i RPA. Na ten cel pozyskiwane są środki finansowe z grantów (DAAD – 2022, 2024), projektów międzynarodowych (np. *Silk Road – China and Central Asian Country* – 2025) oraz programów Erasmus+ i Erasmus Staff Mobility For Teaching. Prace badawcze obejmują multidyscyplinarne podejście, łącząc aspekty środowiskowe, społeczne i ekonomiczne. Ważnym działaniem jest nawiązywanie i utrzymanie współpracy międzynarodowej oraz udział w projektach naukowych za granicą. Na uwagę zasługują liczne wyjazdy studyjne pracowników w ramach programu Erasmus+ oraz projektów naukowych (tab. 8).

Tabela 8. Wykaz wyjazdów zagranicznych pracowników Katedry Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki

Table 8. List of overseas trips of employees of the Department of Socio-Economic Geography and Tourism

PAŃSTWO / UNIwersytet	ROK	CEL WYJAZDU	ŹRÓDŁO FINANSOWANIA
CHINY, Shaanxi University of Science and Technology, Xi'an	2025	Udział w projekcie <i>Silk Road – China and Central Asian Country</i>	Ministry of Science and Technology in China
PORTUGALIA, Instituto Politécnico de Bragança Campus de Santa Apolónia, Bragança	2024	Prowadzenie zajęć dydaktycznych <i>Use of forest ecosystems in tourism and development of new technologies in silviculture on the example of Poland</i>	ERASMUS+
NIEMCY, Freie University Berlin, Berlin	2024	Student Workshop <i>The green economy - as an opportunity for sustainable development using the example of the federal states of Berlin and Brandenburg (smart city and smart village)</i>	DAAD Niemcy
TURCJA, Alanya Alaaddin Keykubat University, Alanya	2024	Prowadzenie zajęć dydaktycznych <i>Sustainable tourism in coastal areas</i> Erasmus Staff Mobility For Training	ERASMUS+
RPA, Durban, Durban University of Technology, Faculty of Management Sciences, Department of Hospitality and Tourism	2024	Prowadzenie zajęć dydaktycznych i szkoleń dla pracowników oraz studentów W lipcu 2024 została przyznana nagroda dla A. Dłużewskiej „FMS Awards 2023 Platinum-Most Productive Research Fellow of the Year	Durban University of Technology Stanowisko – Honorary Research Associate Durban University of Technology
BULGARIA, Konstantin Preslavsky University, Shumen	2023	Erasmus Staff Mobility For Training	ERASMUS+
PORTUGALIA, Instituto Politécnico de Bragança Campus de Santa Apolónia	2023	Erasmus Staff Mobility For Training	ERASMUS+
RPA, Durban, Durban University of Technology, Faculty of	2022	Projekt <i>Community based tourism</i> – Durban University of Technology, Durban, RPA,	DUT, KwaZulu Natal,

Management Sciences od 1 XII 2021		partner projektu University of KwaZulu Natal, Durban RPA, rola w projekcie – uczestnik	
USA, Indiana, Pennsylvania, Indiana University of Pennsylvania, Department of Kinesiology, Health & Sport Science	2022	International Didactic Fellowship	Projekt realizowany ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 na realizację projektu Stawiamy na rozwój UKW
NIEMCY, Freie University Berlin, Berlin	2022	Erasmus Staff Mobility For Training	ERASMUS+
Turcja, Istanbul Fenerbahçe University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences	2022	Podnoszenie kompetencji w zakresie aplikacji projektowych i współpracy naukowej	ERASMUS+
BULGARIA, Konstantin Preslavsky University, Shumen	2022	Erasmus Staff Mobility For Training	ERASMUS+
Kazachstan, Uralsk, M. Utemisov West Kazakhstan University, Faculty of Economics	2021	Wykłady dla studentów Wydziału Ekonomii, prowadzenie szkoleń dla pracowników, wspólne prace badawcze	M. Utemisov West Kazakhstan University
ISLANDIA, Icelandic Tourism Research Center Borgum, Akureyri	2021	Erasmus Staff Mobility For Training	ERASMUS+
NIEMCY, Freie University Berlin, Berlin	2021	Student Workshop <i>Sustainable development of towns and villages in the new countries of Berlin and Brandenburg – the socio- economic dimension</i>	DAAD Niemcy
GRECJA, University of Aegean, Mytilene (Lesvos)	2019	Erasmus Staff Mobility For Training	ERASMUS+
Grenlandia, Nuuk	2018	<i>Cultural ecosystem services versus sustainable tourism – gaps and challenges for tourism policies in Islands, Microstates and the Arctic</i> , konferencja	UKW

Grecja, Saloniki	2018	ICCMSE - konferencja	UKW
Japonia, Tokio, University of Waseda	2018 2017	Prace w Komitecie Naukowym konferencji. Zaproszenie do GAIS (Global Academic Industrial Society)	UKW
Grecja, Lesbos, Mithilene, University of Aegean	2017	Przygotowanie do nauczania w zakresie kulturowych usług ekosystemowych w destynacjach turystycznych o dużych walorach przyrodniczych i ograniczonej absorpcji turystycznej na przykładzie Wysp Egejskich	ERASMUS+
Niemcy, Berlin	2017	6th International Conference on Social Responsibility, Ethics and Sustainable Business	UKW
Islandia, Akureyri, Icelandic Tourism Research Center	2016	<i>Turystyka w obszarach przyrodniczo cennych vs kulturowe świadczenia ekosystemowe. Dysfunkcje turystyki masowej</i> – plan badawczy (badania terenowe) nawiązywał do tematyki podjętej w projekcie COST IS1204.	Wizyta zrealizowana w ramach projektu nr FSS/2016/SV/W/0082 – Fundusz Stypendialny I Szkoleniowy, Wizyty studyjne
Finlandia, Finnish University Network for Tourism Studies (FUNTS), University of Eastern Finland	2016	Profesor wizytujący, szkoleniowiec modułu <i>Destination Management and Branding</i> , wspólne prace warsztatowe	FUNTS
Malta, University of Malta, 19.09.2016	2016	Working Groups (WG) and Managing Committee (MC) meeting	COST IS1204
Islandia, Reykjavik University of Iceland	2016	MC + core group meeting	COST IS1204
Portugalia, Lizbona, University of Lisbon, Committee (MC) meeting	2016	Working Groups (WG) & Managing	COST IS1204
Finlandia, Joensuu University of Eastern Finland	2016	3-6.05.2016, Working Groups (WG) & Managing	COST IS1204
Niemcy, Bad Honnef, International	2015	Working Groups (WG) and Managing Committee (MC) meeting	COST IS1204

University of Applied Sciences			
Wielka Brytania, University of Oxford, School of Geography	2015	<i>Tourism, wellbeing and ecosystem services in desert areas</i>	UKW
DANIA, University of Southern Denmark, Esbjerg	2015	Szkolenie naukowe dla doktorantów <i>Sensorium, Wellbeing and Ecosystem Services</i>	COST – European Cooperation in Science and Technology (IS1204)
Hiszpania, San Sebastian Vicomtech	2014	Working Groups (WG) & Managing Committee (MC) meeting	COST IS1204
Holandia, University of Wageningen	2014	Working Groups (WG) & Managing Committee (MC) meeting	COST IS1204
Austria, Pulauberg	2014	WG meeting	COST IS1204
WŁOCHY, Siti, Higher Institute On Territorial Systems For Innovation, Turyn	2014	Szkolenie naukowe dla doktorantów <i>TObeWELL and the Instagram Effect: Cultural Tourism in the Digital Age</i>	COST – European Cooperation in Science and Technology (IS1204)
Wielka Brytania, University of Exeter, Business School	2013	MC + core group meeting	COST IS1204
Belgia, Bruksela, Universite Libre de Bruxelles (ULB)	2013	MC + core group meeting	COST IS1204
Wielka Brytania, Edynburg, Leisure Study Association (LSA)	2012	Konferencja: Leisure, Living, Learning, Education in Sport Tourism and the Outdoors	UKW
Turcja, Fethye,	2012	Konferencja 2 nd Interdisciplinary Tourism Research	UKW
FRANCJA, L'Université d'Orléans, Orlean	2010	Teaching Staff Mobility – seria wykładów <i>Polska w UE – wybrane zagadnienia</i>	ERASMUS

Źródło: A. Jezierska-Thöle, 2025

Source: A. Jezierska-Thöle, 2025

W latach 2012–2017 Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy był beneficjentem programu COST Action IS1204 (*European Cooperation in Science and Technology*). Podmiotem realizującym program był University of Exeter Business School (koordynator G. Shaw). Projekt funkcjonował w oparciu o 4 grupy badawcze (*Working Groups – WG*). W projekcie uczestniczyli przedstawiciele uczelni z 32 krajów. A. Dłużewska, jako pracownik UKW, pełniła w projekcie *Tourism, well-being and ecosystem service*, kilka znaczących ról: członkini Managing Committee (MC), członkini Core Group, vice przewodnicząca Working Group 4 – *Toward Research Informed Policies*. Dodatkowe działania A. Dłużewskiej w projekcie obejmowały, m.in. organizację Letniej Szkoły Doktorskiej pt. *Tourism, Wellbeing and Ecosystem Services: A Destination Perspective* (listopad 2013 w Warszawie) oraz szkolenia i wykłady na temat społecznych skutków turystyki w destynacjach recepcyjnych (z udziałem 15 uczestników z 13 krajów); organizację spotkania zarządu (MC annual meeting) w maju 2014 r. w Warszawie i spotkania grupy roboczej WG 4 w kwietniu 2016 r. (gościnnie odbytego na Wydziale Geografii i Geologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie). Godnym podkreślenia jest także fakt sprawowania opieki naukowej STSM (short-term scientific mission) obejmującej rolę tutora dla Yael Ram, z Ashkelon Academic College (Izrael) w styczniu 2014 r. W rezultacie wskazanych wyżej prac projektowych odbyły się konferencje naukowe afileowane na UKW z aktywnym udziałem A. Dłużewskiej:

- 6th Advances in Tourism Marketing (ATMC) Conference: *Tourism engagement: co-creating well-being*, Joensuu, Finlandia 8 – 10.9.2015 r. (F. Correia, A. Dłużewska, S. Baltova and A. Tuohino: *Wellbeing Tourism Policy Implementation: a 'new institutionalist' multi-country comparison*);
- 2nd International Workshop in the Black Forest. *The psychology of governing sustainable tourism mobility: Bridging the science-policy gap*, Freiburg, Niemcy, 1 – 4.07.2014 r. (Y. Ram, A. Dłużewska, P. Peeters & J. Nawijn: *I don't care – I'm on holiday: Western tourists' indifference to sustainability issues*);
- European Cooperation in Science and Technology, University of Wageningen, Holandia, 3 – 6.09. 2013 r. (E. H. Huijbens, P. Peeters, F. Correia, A. Dłużewska: *Tourism, Wellbeing and Ecosystem Services: Commod-*

ification and conservation? Linking wellness tourism to ecosystem services: towards a research agenda);

- Royal Geographical Society-IBG Annual International Conference, Londyn, Wielka Brytania, 28 – 30.08.2013 r. (E.H. Huijbens, P. Peeters, F. Correia, A. Dłużewska: *Tourism, Wellbeing and Ecosystem Services*).

Ponadto, powstały liczne publikacje naukowe, m.in. *Wellbeing – conceptual background and research practices* (Dłużewska, 2016). Dalsza, duża aktywność naukowa zaowocowała włączeniem A. Dłużewskiej do komitetów organizacyjnych wielu konferencji, np.:

- HTSM 2018, Tokyo International Conference on Hospitality, Tourism and Sports Management, University of Waseda. Tokyo, Japan, 22 – 24.08.2018 – Member of the Scientific Council;
- Global Academic Industrial Cooperative Society (GAICS) (Japonia oraz USA) – członkini rady, recenzentka artykułów naukowych zgłaszanych na coroczną międzynarodową konferencję organizowaną przez GAICS i wybrane uniwersytety w Japonii.;
- ICCMSE (Grecja) (A. Dłużewska, R. Moltz, Preface of the "symposium").

Współpraca A. Dłużewskiej z *Icelandic Tourism Research Center* (Islandia) rozpoczęła się w ramach projektów FSS (2), afiliowanym na SWPR w Warszawie. Tym niemniej w ramach tych projektów, dla UKW został zorganizowany cykl wykładów E.H. Huijbensa (dyrektora ITRC) dla studentów kierunku turystyka i rekreacja (2011). Zgoła innym przykładem są badania terenowe przeprowadzone na Islandii oraz w Tatrach z udziałem K. Bollasona z University of Hollar, których efektem jest publikacja *Nature-based Tourism in Desert Areas: Challenges for Tourism Education* (Dłużewska et al., 2013) oraz wystąpienie na konferencji naukowej Leisure Study Association, na University of Edinburgh (Wielka Brytania) w 2012.

Dobrym partnerem naukowym dla Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego okazał się znajdujący się w Finlandii: Finnish Unit of Tourism Studies, University of Eastern Finland, Hanken School of Economics FUNTS, gdzie A. Dłużewska wygłosiła cykl wykładów, a A. Tuohino przygotowała i zrealizowała wykłady dla studentów TiR UKW. Także niezwykle owocna okazała się

współpraca A. Dłużewskiej z Durban University of Technology, University of KwaZulu Natal (RPA), gdyż w jej efekcie powstało kilkanaście artykułów naukowych oraz zorganizowano dla UKW cykl wykładów cenionych naukowców, m.in. A. Giampiccoli DUT (2021, 2022, 2023, 2024, 2025); E. Mzibanzi Mnguni (2022 i 2024 w ramach programu Erasmus+); O. Mtapuri z University of KwaZulu Natal (2022).

Od 2021 r. prowadzona jest intensywna współpraca z Freie University w Berlinie zarówno na polu naukowym, jak i dydaktycznym. W 2023 r. przebywał w Katedrze Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki UKW, w ramach programu Visiting, Prof. S. Schütte z Human Geography Center for Geographies of Global Inequalities. Natomiast studenci polscy, przy wsparciu stypendium DAAD, uczestniczyli w 2021 i 2024 r. w *Polish-German Student Workshop* na FU nt. *Smart city and smart villige na przykładzie Berlina i Brandenburgii* oraz *Green economy*. W programie znalazły się również spotkania z przedstawicielami Ministerstwa Ochrony Środowiska, Berlińskiego Senatu, Geograficznego Centrum Naukowego (GeoForschungsZentrum), Akademii Rolniczej (ATB) oraz część turystyczna – zwiedzanie Berlina i Poczdamu.

Od 2023 r. pracownicy WNG prowadzą badania w Portugalii z zakresu turystyki we współpracy z naukowcami z Instituto Politécnico de Bragança Campus de Santa Apolónia. Efektem są m.in. dwa artykuły naukowe zaprezentowane na EUROGEO conference Porto 2024, *Compromised Geography: Spreading a new World* oraz kongresie *The Image and Sustainability of Development of Tourism Destinations*. Z kolei, w ramach wyjazdu dydaktyczno-szkoleniowego pracownicy: M. Kozłowska-Adamczak, P. Essing-Jelonkiewicz (2024) oraz A. Gonia, A. Jezierska-Thöle, Z. Podgórski (2023) zrealizowali cykl wykładów, ćwiczeń i warsztatów dla słuchaczy studiów magisterskich kierunku Tourist Marketing.

W ramach chińskiego projektu naukowego *Silk Road – China and Central Asian Country* (2025), który obejmował współpracę z naukowcami Shaanxi University of Science and Technology oraz Xi'an International University, A. Jezierska-Thöle prowadziła badania dotyczące rozwoju zrównoważonego w Chinach (w prowincjach: Shanxi, Syczuan oraz Hebei). Tematyka obejmowała: ochronę wód powierzchniowych i wykorzystanie wód pochodzących

z recyklingu w przemyśle i rolnictwie (do nawadniania terenów zielonych i gruntów rolnych), a także zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego i turystyką. Uczestniczyła w spotkaniach eksperckich i debatach, które związane były z rozwojem zrównoważonym Chin, m.in. w Institute of Earth Environment Chinese Academy of Sciences Xi'an (nt. *Zmiany klimatyczne – powódzie i susze w Chinach*), w Northwest Agriculture and Forestry Science and Technology University, Silk Road Biological Health Agricultural Industry Alliance of Northwest (nt. *Efektywna produkcja rolna i odporność roślin na stres wodny oraz Uprawy hydroponiczne*), w Institute of Water Saving Agriculture in Arid Areas, Department of Science and Technology of Shaanxi Province (nt. *Stres wodny, zapobieganie i metody nawadniania gruntów rolnych*).

Literatura:

- Dłużewska A., 2016. *Wellbeing – conceptual background and research practices*. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 25(4): 547-567 [DOI: [10.5559/di.25.4.06](https://doi.org/10.5559/di.25.4.06)].
- Dłużewska A., Bollason K., Dłużewski M., Fidelus J., 2013. *Nature-based Tourism in Desert Areas: Challenges for Tourism Education*, in: C. Aitchison (eds.) *Education and Outdoor Learning, Adventure, Tourism and Sustainable Development*, Leisure Studies Association The Chelsea School University of Brighton Publication, Eastbourne: 73-86.
- Dombrowicz M., red., 2011, *Turystyka okolic Bydgoszczy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Dombrowicz M., Gotowski R., Kozłowska M., Harłodziński K., Gonia R., 2008. *Chrystkowo – turystyczna wieś tematyczna” pod nazwą „Nadwiślańska wieś Mennonitów”* [Projekt celowy dla pozyskania środków europejskich z Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013].
- Falkowski J., Ilieva M., Józefowicz I., Rabant H., 2015. *Bydgoszcz i jej otoczenie na początku XXI wieku: wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Gonia A., Kozłowska-Adamczak M., Michniewicz-Ankiersztajn H., Dłużewska A., 2013. *The importance of the 19th and 20th cc. Architecture in developing cultural tourism in cities*, in: N. Kozak, M. Kozak (Eds.), *Tourism Research:*

- An Interdisciplinary Perspective*, Cambridge Scholars Publishing, Wielka Brytania: 27-45.
- Gonia A., Podgórski Z., 2019. *Ocena stanu rozwoju funkcji turystycznej gmin województwa kujawsko-pomorskiego*, Czasopismo Geograficzne, 90 (1): 88- 104.
- Gotowski R., 2007. *Jednorodzinne budownictwo mieszkaniowe w latach 1988-2002 jako przejaw procesów urbanizacyjnych na obszarze powiatu bydgoskiego*, w: A. Kowalczyk (red.), *Procesy i zachowania społeczne w przestrzeni geograficznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego: 55-68.
- Ilieva M., red., 2016. *20 lat Geografii w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego 1995-2015*, Instytut Geografii UKW, Oficyna Wydawnicza Mirosław Wrocławski, Bydgoszcz.
- Józefowicz I., 2015. *Tereny nadrzeczne jako miejsce spędzania czasu wolnego mieszkańców Bydgoszczy*, Journal of Education, Health and Sport, 5(12): 555- 562.
- Józefowicz I., Michniewicz-Ankiersztajn H., Gonia A., 2018. *Urbanizacja obszarów wiejskich w świetle wybranych wskaźników poziomu i warunków życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego*, Studia Obszarów Wiejskich, 50: 141-153.
- Józefowicz I., Michniewicz-Ankiersztajn H., 2020. *Green and blue spaces as the area for residential investments in a modern city – example of Bydgoszcz (Poland)*, Geography and Tourism, 8(2): 85-96.
- Kowalczyk A., red., 2007. *Procesy i zachowania społeczne w przestrzeni geograficznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Kozłowska M., 2011. *Waloryzacja środowiska przyrodniczego strefy podmiejskiej Bydgoszczy dla rozwoju rekreacji na przykładzie gminy Białe Błota*, w: M. Dombrowicz (red.), *Turystyka okolic Bydgoszczy*, Promotio Geographica Bydgostiensia, 5: 9-31.
- Kozłowska-Adamczak M., 2019. *Obchody 50-lecia Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy z punktu widzenia działalności Instytutu Geografii*, Czasopismo Geograficzne, 90(1): 228-236.
- Kozłowska-Adamczak M., Krupa A., 2013. *Projekt koncepcji geoparku o randze lokalnej pod nazwą "Krajna – Polodowcowa Kraina Ozów" jako produkt finalny opracowania Strategii Rozwoju Turystyki Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenia "Nasza Krajna". Raport z badań przeprowadzonych w latach 2011-2012*, Journal of Health Science, 3(15): 25-34 [Opracowanie mające na

celu poprawę konkurencyjności turystycznej wybranych gmin w oparciu o ich potencjał].

- Kozłowska-Adamczak M., A. Krupa, 2014. *Przyrodnicze uwarunkowania organizacji wypoczynku i rozwoju turystyki w świetle wyników badań*, [w:] S. Łaniecki (red.), *Mrocza. Monografia miasta i gminy, Tom I, Mrocza. Środowisko geograficzno-przyrodnicze*, Wydawnictwo „Pejzaż”, Bydgoszcz: 249-278.
- Kozłowska-Adamczak M., Rurek M., red., 2017. *Zrównoważony rozwój Pojezierza Krajeńskiego – wybrane aspekty*, Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Kozłowska-Adamczak M., Zieliński K., 2012. *Bydgoski Węzeł Wodny (BWV) jako miejsce rekreacji i wypoczynku bydgoszczan*, w: D. Szumińska (red.), *Rewitalizacja dróg wodnych szansą dla gospodarki*, Promotio Geographica Bydgosciensia, 8: 85-108.
- Łaniecki S. (red. nacz.), 2014a. *Mrocza. Monografia miasta i gminy, Tom I, Środowisko geograficzno-przyrodnicze*, Urząd Miasta i Gminy Mrocza, Wydawnictwo „Pejzaż”, Bydgoszcz.
- Łaniecki S. (red. nacz.), 2014b. *Mrocza. Monografia miasta i gminy, Tom II, Dzieje miasta i okolic*, Urząd Miasta i Gminy Mrocza, Wydawnictwo „Pejzaż”, Bydgoszcz.

23. PIERWSZE I JEDYNE UOGÓLNIONE GEOGRAFICZNE
BADANIE TRANSFORMACJI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ
W BUŁGARII

THE FIRST AND ONLY GENERALIZED GEOGRAPHICAL STUDY OF THE
SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION IN BULGARIA

Autorka: Margarita Ilieva

Badanie procesów transformacyjnych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, które przeszły do innego systemu gospodarczego w końcu XX i na początku XXI w., był nowym, aktualnym i wielowarstwowym problemem badawczym. Wcześniej w światowej geografii społeczno-ekonomicznej nie istniały kompletne koncepcje teoretyczne o istocie tych procesów oraz doświadczenia w zakresie ich analizy, interpretacji i oceny.

W 2012 r. M. Ilieva opublikowała monografię *Socjalno-ikonomicz-skata transformacija v Bulgaria – osobenosti i teritorialni razliczja* (pol. *Transformacja społeczno-ekonomiczna w Bułgarii – osobliwości i różnice przestrzenne*), która stanowi pierwsze i jedyne do tej chwili uogólnione opracowanie geograficzne zawierające wyniki badań transformacji społeczno-ekonomicznej w Bułgarii. Kolejna monografia *Socio-economic transformation in Bulgaria* (Ilieva, 2013a) – to publikacja z uaktualnionymi informacjami, uzupełniona nowymi faktami i odpowiednią analizą. W następnych latach badania dotyczące transformacji systemu gospodarczego były kontynuowane, co zao-wocowało kolejnymi publikacjami, np. M. Ilieva (2013b, 2015, 2020), M. Ilieva, I. Iliev (2017).

Na podstawie analizy licznych publikacji naukowców bułgarskich i zagranicznych (1996–2010) wyodrębniono wspólne, ogólne „elementy” definicji pojęcia „transformacji społeczno-ekonomicznej” i zaproponowano autorską definicję: [...] *złożone, dynamiczne, wielowarstwowe, wieloaspek-towe procesy systemowych i strukturalnych zmian w krajach przejściowych Europy Środkowej i Wschodniej*. Procesy transformacji społeczno-ekonomicznej mają dwa składniki współzależne od siebie: transformacja systemowa (ustrojowa – transformacja własności, stosunków społeczno-gospodarczych,

zmiana władzy politycznej) i transformacja strukturalna (restrukturyzacja gospodarki). Opracowana i sprawdzona w praktyce – metodyka geograficznego badania procesów transformacji i pomiaru ich zróżnicowań przestrzennych w Bułgarii – może być zastosowana w badaniach tych procesów w różnych pod względem wielkości jednostkach. To określa jej teoretyczne i aplikacyjne znaczenie.

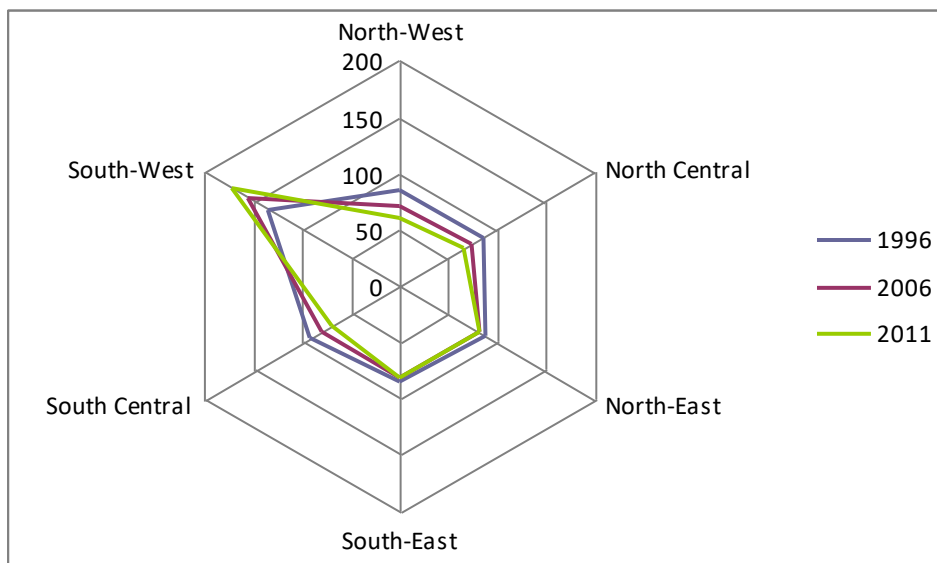
Badania specyfiki procesów transformacyjnych w Bułgarii w okresie 1990–2007 przeprowadzono na podstawie:

- (A) charakterystyki i analizy procesów transformacji systemowej i restrukturyzacji w trzech zakresach: ogółem w gospodarce narodowej, w rolnictwie, na rynku pracy (Ilieva, 2001; Ilieva, 2009);
- (B) porównania procesów transformacji w podanych wyżej zakresach z procesami w innych, przechodzących transformację, krajach Europy Środkowej i Wschodniej na podstawie konkretnych wskaźników (Eberhardt, Ilieva, 2004; Ilieva, 2015; Ilieva, Iliev, 2017).

Różnice przestrzenne w procesach transformacyjnych zostały przedstawione w dwóch ujęciach:

- (A) w badanych zakresach (gospodarka narodowa, rolnictwo, rynek pracy) według jednostek różnej rangi – regiony (NUTS 2, ryc. 86), obszary (NUTS 3; Ilieva, 2002), obszary, case studies (Ilieva, 2006) na podstawie pojedynczych wskaźników;
- (B) ocena osiągniętego stopnia transformacji w systemach terytorialnych (regiony, obszary) na podstawie pojedynczych wskaźników oraz z pomocą opracowanego przez autorkę syntetycznego wskaźnika.

Syntetyczny wskaźnik, opracowano na podstawie 15 szczegółowych wskaźników charakteryzujących ekonomiczne i społeczne aspekty transformacji tworzących 4 grupy: zmiany we własności, proces restrukturyzacji, osiągnięty poziom rozwoju jednostek terytorialnych oraz konsekwencje społeczne procesów transformacji.

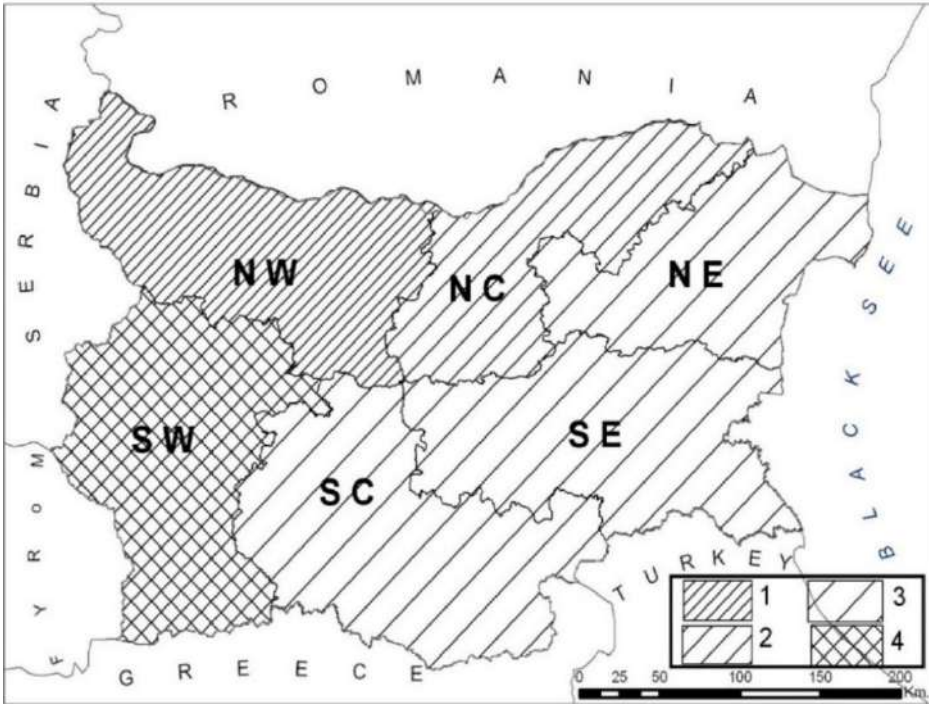

Ryc. 86. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca według regionów (NUTS 2); Bułgaria = 100 dla danego roku; regiony według podziałów regionalnych z podanych lat (źródło: obliczenia autora na podstawie danych Narodowego Instytutu Statystycznego)

Fig. 86. Gross domestic product per capita by regions (NUTS 2); Bulgaria = 100 for the respective year. Regions by respective regional scheme over the years (source: author's calculations on data of National Statistical Institute)

Ocena osiągniętego stopnia transformacji, dokonana w nawiązaniu do systemu terytorialnego obowiązującego w Bułgarii w badanym okresie, pokazuje duże nierówności między poszczególnymi jednostkami (ryc. 87, 88) oraz znaczące wewnątrzregionalne różnice (ryc. 88). Na podstawie badania określono przykłady jednostek „wygrywających (winners)” oraz „przegrywających (losers)” w procesach transformacji.

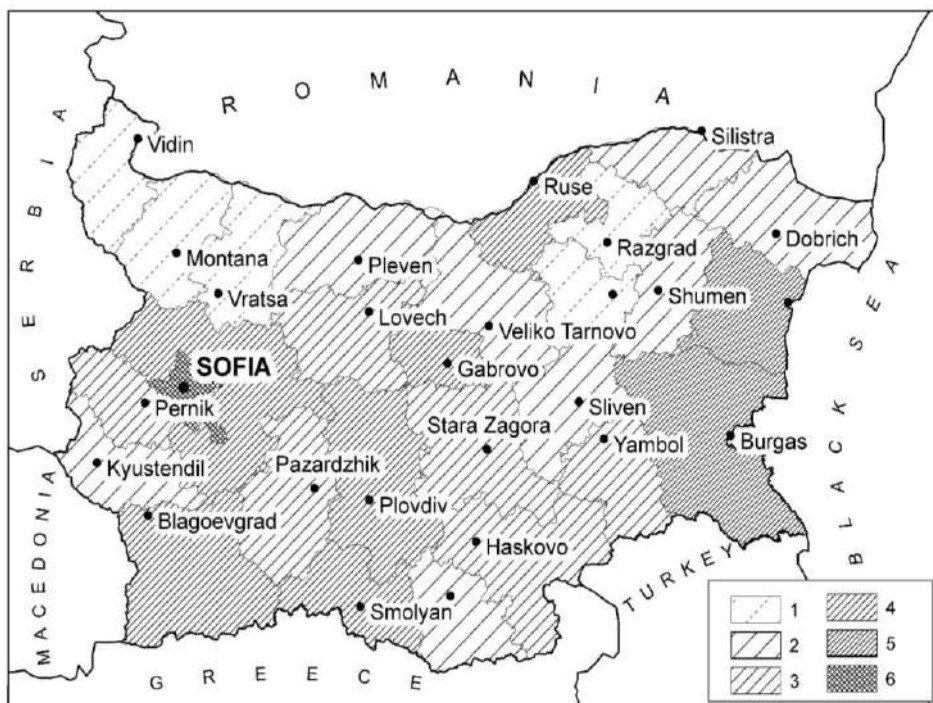
Na podstawie tego badania oraz innych badań własnych i wyników badań zagranicznych określono miejsce Bułgarii wśród innych krajów z gospodarką podlegającą transformacji. Porównanie pokazało, że Bułgaria w końcu badanego okresu może być zaliczona do grupy „przegrywających” w stosunku do innych krajów Europy Środkowej.

Ryc. 87. Osiągnięty poziom transformacji społeczno-ekonomicznej w regionach NUTS 2 (schemat regionalny z 2008 r.): 1 – najniższy; 2 – niski; 3 – umiarkowany; 4 – najwyższy; Regiony: NW – północno-zachodni; NC – północno-centralny; NE – północno-wschodni; SE – południowo-wschodni; SC – południowo-centralny; SW – południowo-zachodni (źródło: M. Ilieva, 2011)

Fig. 87. Achieved level of socio-economic transformation by NUTS 2 regions (2008 regional scheme): 1 – lowest; 2 – low; 3 – moderate; 4 – highest; Regions: NW- North-West; NC – North Central; NE – North-East; SE- South-East; SC – South Central; SW – South-West (source: M. Ilieva, 2011)

Rezultaty uogólnionego, geograficznego badania dotyczącego procesów transformacji społeczno-ekonomicznej w Bułgarii w okresie 1990–2007 oraz jej specyfiki i różnic przestrzennych uzupełniły i rozszerzyły zakres wiedzy dotyczącej transformacji społeczno-ekonomicznej krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Ponadto, to badanie przyczyniło się do wzbogacenia i rozwoju podstaw teoretyczno-metodologicznych geografii społeczno-ekonomicznej.

Ryc. 88. Osiągnięty poziom transformacji społeczno-ekonomicznej według regionów NUTS 3. Wartość wskaźnika całkowitego: 1 – od -10,9 do -5,1; 2 – od -5 do -1,1; 3 – od -1 do 1; 4 – 1,1-5; 5 – 5,1-10; 6 – ponad 28 (źródło: M. Ilieva, 2011)

Fig. 88. Achieved level of the socio-economic transformation by NUTS 3 regions. Value of integral indicator: 1 – from -10,9 to -5,1; 2 – from -5 to -1,1; 3 – from -1 to 1; 4 – 1,1-5; 5 – 5,1-10; 6 – over 28 (source: M. Ilieva, 2011)

Literatura:

Eberhardt P., Ilieva M., 2004. *Results from economic transformation in Bulgaria and Poland in the end of XX century – beginning of XXI century*, Problemi na geografiata, 1-2: 22-32.

Ilieva M., 2001. *Regional Differences in the Formation and the Functioning of Labor market in Bulgaria*, In: J. Kitowski (Ed.), *Spatial Dimension of Socio-Economic Transformation Processes in Central and Eastern Europe on the Turn of the 20th Century*, Rzeszów, 1: 417-433.

Ilieva M., 2002. *Transformation in the territorial structure of Bulgarian economy in the 1990s*, In: G. Horvath (Ed.), *Regional Challenges of the Transition in Bulgaria and Hungary. DISCUSSION PAPERS*, Special Issue, Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs: 49-61.

- Ilieva M., 2006. *Sofia in the transformation period 1990-2004: trends and prospects*, In: T. Komornicki, K. Czapiewski (Eds.), *Core and peripheral regions in Central and Eastern Europe, Europa XXI*, Warszawa, 14: 95-112.
- Ilieva M., 2009. *Demograficzne uwarunkowania rozwoju rynku pracy w Bułgarii*, w: R. Cz. Horodeński, C. Sadowska-Snarska (red.), *Gospodarowanie zasobami pracy na początku XXI wieku – aspekty makroekonomiczne i regionalne*, Białystok-Warszawa: 94-110.
- Ilieva M., 2011. *Territorial differences in transformation processes in Bulgaria*, Journal of Urban and Regional Analysis, 3(1): 13-25.
- Ilieva M., 2012. *Socjalno-ikonomicheskata transformacija v Bulgaria – osobenosti i teritorialni razliczja*, TerArt, Sofia, 343 [In Bulgarian with English summary].
- Ilieva M., 2013a. *Socio-economic transformation in Bulgaria*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 106.
- Ilieva M., 2013b. *Regional differences and regional cohesion: case study of Bulgaria*, Journal of Urban and Regional Analysis, 5(2): 153-168.
- Ilieva M., 2015. Regional Disparities in Poland and Bulgaria. *Geography and Tourism*, 3 (2): 35-48.
- Ilieva M., Iliev I. 2017. *Socio-economic changes in Poland in the period 2004-2013*, In: P. Jordan (Ed.) *10 years of EU Eastern Enlargement*, ISR-Forschungsbericht, Wien, 42: 287-306.
- Ilieva M., 2020. *Bulgaria*, In: Jordi Marti-Henneberg (Ed.), *European Regions 1870-2020. A geographical and Historical Insight into the Process of European Integration*, Springer. Cham: 279-287.

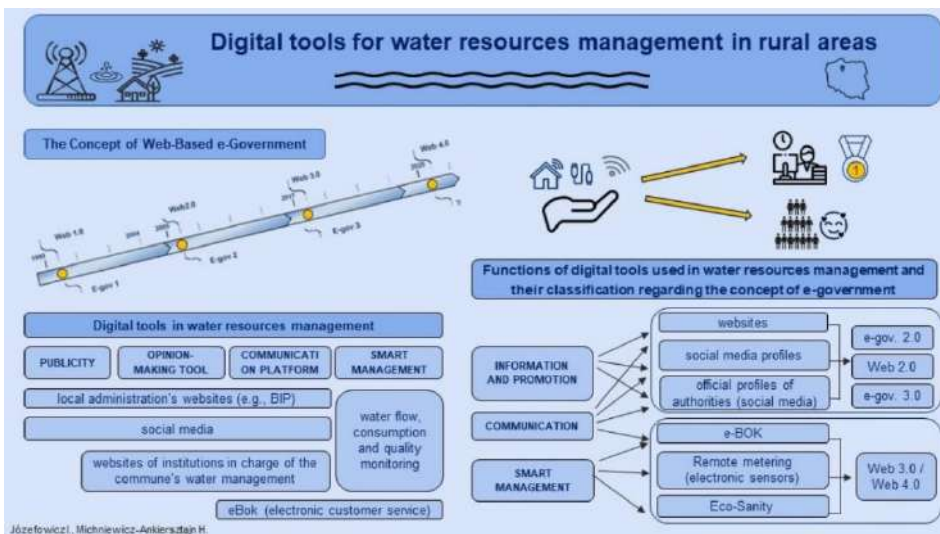
24. ZARZĄDZANIE PRZESTRZENIĄ WIEJSKĄ Z WYKORZYSTANIEM ZAAWANSOWANYCH NARZĘDZI GEOPRZESTRZENNYCH

RURAL SPATIAL MANAGEMENT USING ADVANCED GEOSPATIAL TOOLS

Autorki: Monika Kozłowska-Adamczak, Patrycja Essing-Jelonkiewicz, Aleksandra Jezierska-Thöle, Iwona Józefowicz

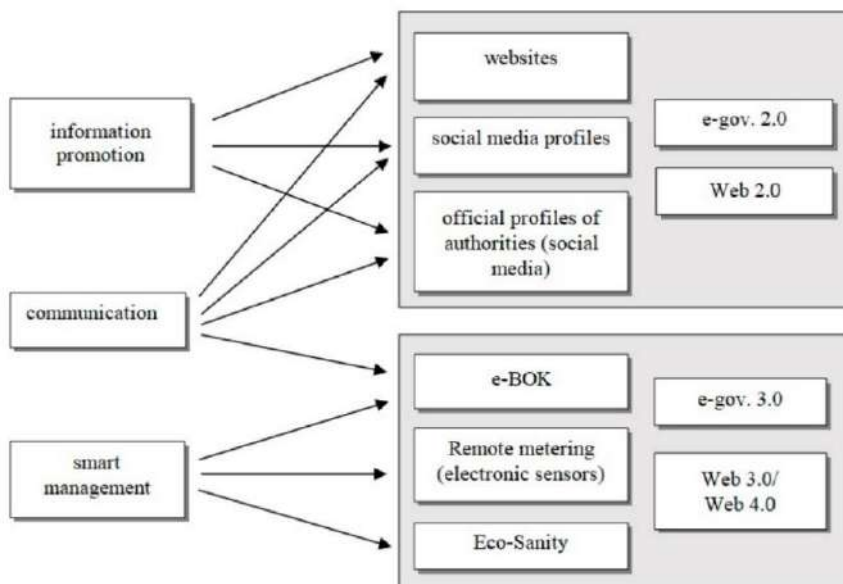
Systemy Informacji Geograficznej (GIS) są narzędziem do zarządzania przestrzenią, które umożliwia zbieranie, przechowywanie, analizowanie i wizualizację danych geoprzestrzennych. W Katedrze Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki powstały dwa artykuły naukowe przedstawiające zastosowanie GIS w zarządzaniu przestrzenią, tj. w gospodarce wodnej na obszarach wiejskich (Józefowicz, Michniewicz-Ankiersztajn, 2023) oraz w gospodarce leśnej (Kozłowska-Adamczak in., 2025).

W artykule *Digital Tools for Water Resource Management as a Part of a Green Economy in Rural Areas* zwrócono uwagę, że zmiany klimatyczne i środowiskowe prowadzą do susz hydrologicznych, a w konsekwencji do trwałego niedoboru wody. Dlatego też, zarządzanie zasobami wodnymi jest obecnie priorytetowym elementem polityki lokalnej na obszarach wiejskich, a nowe metody zarządzania zasobami wodnymi opierają się na licznych narzędziach i rozwiązaniach cyfrowych. Pozwalają na optymalizację zużycia wody oraz przyspieszenie i zwiększenie efektywności komunikacji ze społecznościami lokalnymi. Taki model zarządzania wpisuje się w zieloną gospodarkę. Zauważono, że wyższy stopień rozwoju społeczno-gospodarczego w społecznościach wiejskich wpływa na wykorzystanie zaawansowanych technologii w zarządzaniu lokalnym. Z badań wynika, że społeczności podmiejskie o wyższym poziomie urbanizacji częściej inwestują w "inteligentne" technologie, co znajduje odzwierciedlenie w bardziej racjonalnym gospodarowaniu zasobami wodnymi (ryc. 89, 90).

Ryc. 89. Narzędzia cyfrowe do zarządzania zasobami wodnymi na obszarach wiejskich (źródło: opracowanie własne)

Fig. 89. Digital tools for rural water management (source: author's own work)

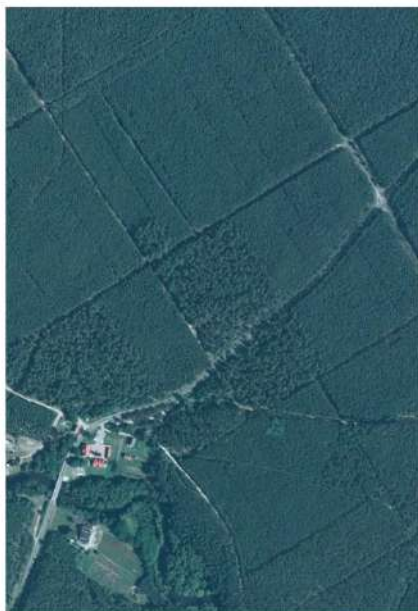

Ryc. 90. Funkcje narzędzi cyfrowych wykorzystywanych w zarządzaniu zasobami wodnymi w gminie Białe Błota oraz ich klasyfikacja w odniesieniu do koncepcji e-administracji (źródło: opracowanie własne)

Fig. 90. Functions of digital tools used in water resources management in the municipality of Białe Błota and their classification in relation to the concept of e-government (source: author's own work)

W artykule *Application of Remote Sensing for the Evaluation of the Forest Ecosystem Functions and Tourism Services* przedstawiono wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych, w tym aplikacji leśnych do oceny synergii między funkcjami ekosystemów leśnych a ekoturystyką leśną. Podkreślono, że obok tradycyjnych pomiarów naziemnych, istotną rolę odgrywa wykorzystanie teledetekcji. Wyniki badań potwierdziły, że z zarejestrowanych obrazów cyfrowych możliwe jest uzyskanie informacji o zagrożeniach w ekosystemach leśnych spowodowanych klęskami żywiołowymi, takimi jak wichury i pożary (ryc. 91).

(A) The forest area as part of the Woziwoda Forest District
(RDST in Toruń)
- the orthophoto map shows the condition of forests in 1997

(B) The forest area as part of the Woziwoda Forest District
(RDST in Toruń)
- the orthophoto map shows the condition of forests in 2022
with clearly visible deforested areas in the forest

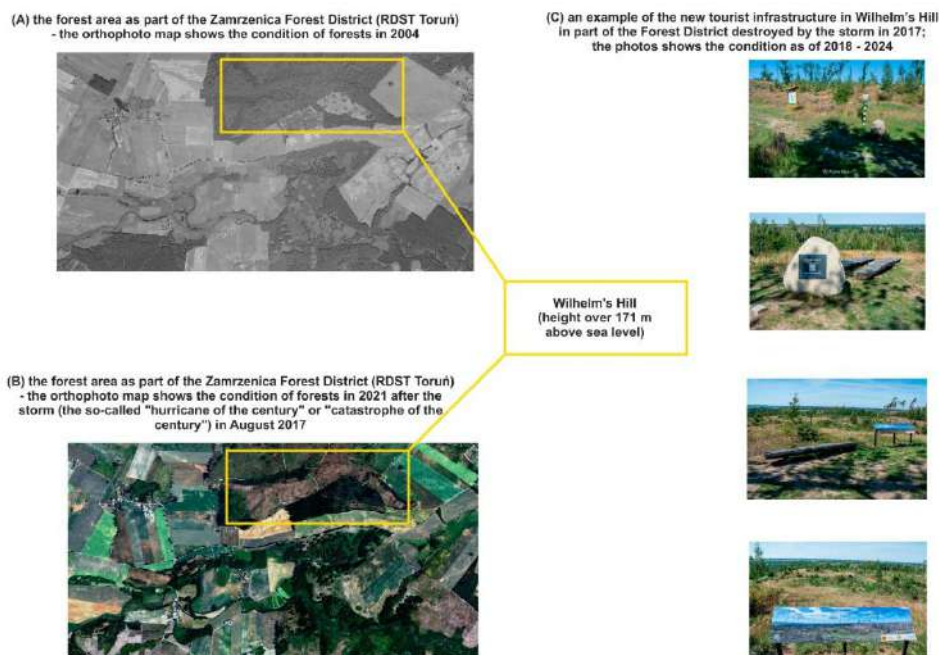
examples of deforestation of the area

Ryc. 91. Zmiany w strukturze i poziomie lesistości w Nadleśnictwie Woziwoda (RDLP Toruń), spowodowane przejściem przez ten obszar, w sierpniu 2017 r., tzw. "huraganu stulecia": A) stan na 1997 r. na kilka lat przed katastrofą, B) stan na 2022 r. - 5 lat po katastrofie „huraganu stulecia” (źródło: M. Kozłowska-Adamczak i in., 2025)

Fig. 91. Changes in the structure and level of forest cover in the Woziwoda Forest District (RDSF Toruń), caused by the passage of the so-called 'hurricane of the century' through the area in August 2017: (A) 1997 - the state a few years before the disaster, (B) 2022 - the state 5 years after the disaster (source: M. Kozłowska-Adamczak et al., 2025)

Precyzyjne dostarczanie informacji o zdegradowanych obszarach leśnych może przyczynić się do skuteczniejszego zarządzania rekultywacją lasów i odtwarzania zniszczonych drzewostanów. Z drugiej strony zrehabilitowany las może być miejscem docelowym dla ścieżek i szlaków turystycznych.

Wykorzystanie teledetekcji w usługach ekosystemowych pozwala na zdalny monitoring i analizę ekosystemów leśnych oraz ich wykorzystanie do rozwoju turystyki leśnej (ryc. 92).

Ryc. 92. Wykorzystanie zdjęć lotniczych (ortofotomap) z różnych okresów do inwentaryzacji, planowania oraz zagospodarowania lasu dla potrzeb turystyki i rekreacji w Nadleśnictwie Zamzenica (RDLP Toruń) (źródło: M. Kozłowska-Adamczak i in., 2025)

Fig. 92. Use of aerial photographs (orthophotos) from different periods of time for the inventory, planning and management of the forest for tourism and recreation in the Zamzenica Forest District (RDSF Toruń) (source: M. Kozłowska-Adamczak et al., 2025)

Można monitorować zmiany w drzewostanie, śledzić różnorodność biologiczną i oceniać szkody spowodowane zmianą klimatu. Teledetekcja jest również wykorzystywana do oceny wpływu działalności człowieka na ekosystemy leśne na przedmieściach miast i na obszarach peryferyjnych, które mogą

być szczególnie narażone na turystykę i inne formy rekreacji w lesie (np. realizacja w Polsce od 01.05.2021 r. we wszystkich nadleśnictwach Polski programu Lasów Państwowych „Zanocuj w lesie” dot. udostępniania obszarów leśnych celem biwakowania rozproszonego). Dzięki prowadzeniu analiz teledetekcyjnych istnieje możliwość tzw. skanalizowania ruchu turystyczno-rekreacyjnego, a przez to możliwość dopuszczania społeczeństwa do ekosystemów leśnych w sposób zrównoważony w całym kraju. Namacalnym efektem takiego podejścia jest nie tylko monitorowanie zachodzących zmian w przestrzeni, ale także planowanie nowych inwestycji infrastrukturalnych (np. nowych wiat i parkingów leśnych, ścieżek dydaktycznych i szlaków rowerowych czy leśnych obiektów noclegowych) oraz wyznaczanie i udostępnianie miejsc do realizacji różnych form aktywności turystyczno-rekreacyjnej w lesie.

Literatura:

- Józefowicz I., Michniewicz-Ankiersztajn H., 2023. *Digital Tools for Water Resource Management as a Part of a Green Economy in Rural Areas*, Sustainability, 15(6): 5231 [DOI: [10.3390/su15065231](https://doi.org/10.3390/su15065231)]
- Kozłowska-Adamczak M., Jezierska-Thöle A., Essing-Jelonkiewicz P., 2025. *Application of Remote Sensing for the Evaluation of the Forest Ecosystem Functions and Tourism Services*, Sustainability, 17: 2060 [DOI: [10.3390/su17052060](https://doi.org/10.3390/su17052060)]

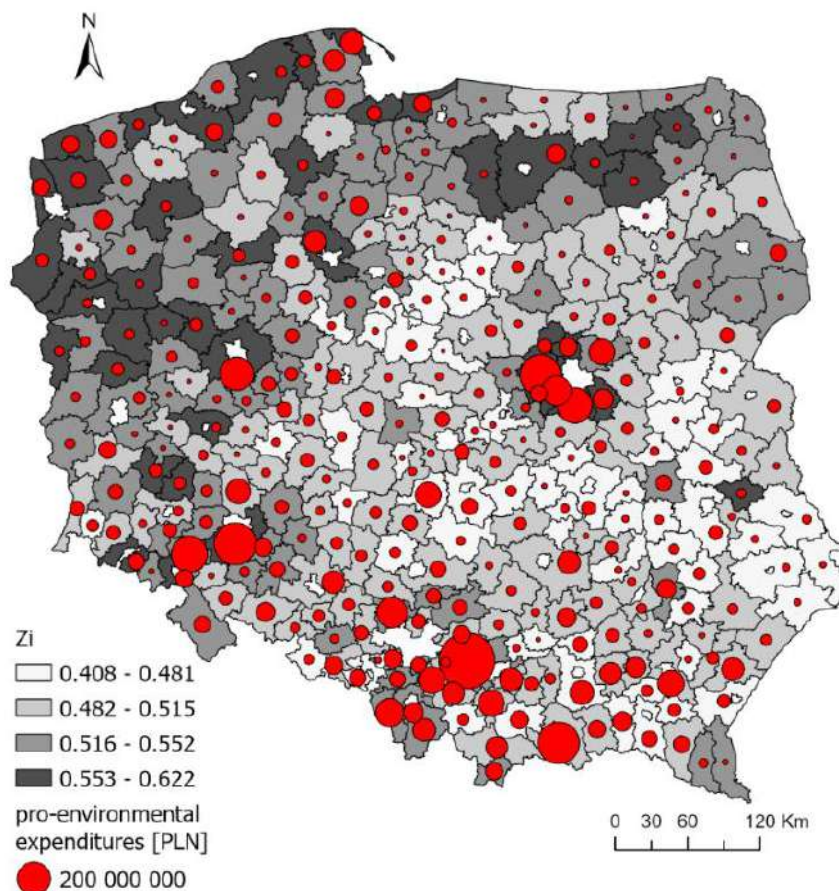
25. BADANIA NAD ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJEM W ASPEKCIE ZIELONEJ GOSPODARKI ORAZ ODNAWIALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII

RESEARCH ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE ASPECT OF GREEN
ECONOMY AND RENEWABLE ENERGY SOURCES

Autorka: Aleksandra Jezierska-Thöle

W badaniach naukowych coraz częściej uwzględnia się zasady zrównoważonego rozwoju oraz zielonej gospodarki, które są odpowiedzią na globalny kryzys: klimatyczny, ekologiczny i energetyczny, przy jednoczesnym promowaniu wzrostu gospodarczego, stabilizacji społecznej i tworzeniu korzystnych warunków dla zrównoważonego wzrostu gospodarczego. W tym nurcie badawczym mieszczą się m.in. trzy publikacje naukowe przygotowane przy współudziale badaczy z krajowych ośrodków naukowych (SGGW, UWM). Ich tematyka obejmuje zagadnienia związane z postępowym wdrażaniem zasad zielonej gospodarki oraz transformacji rynku energetycznego w kierunku większego wykorzystania źródeł odnawialnych (OZE).

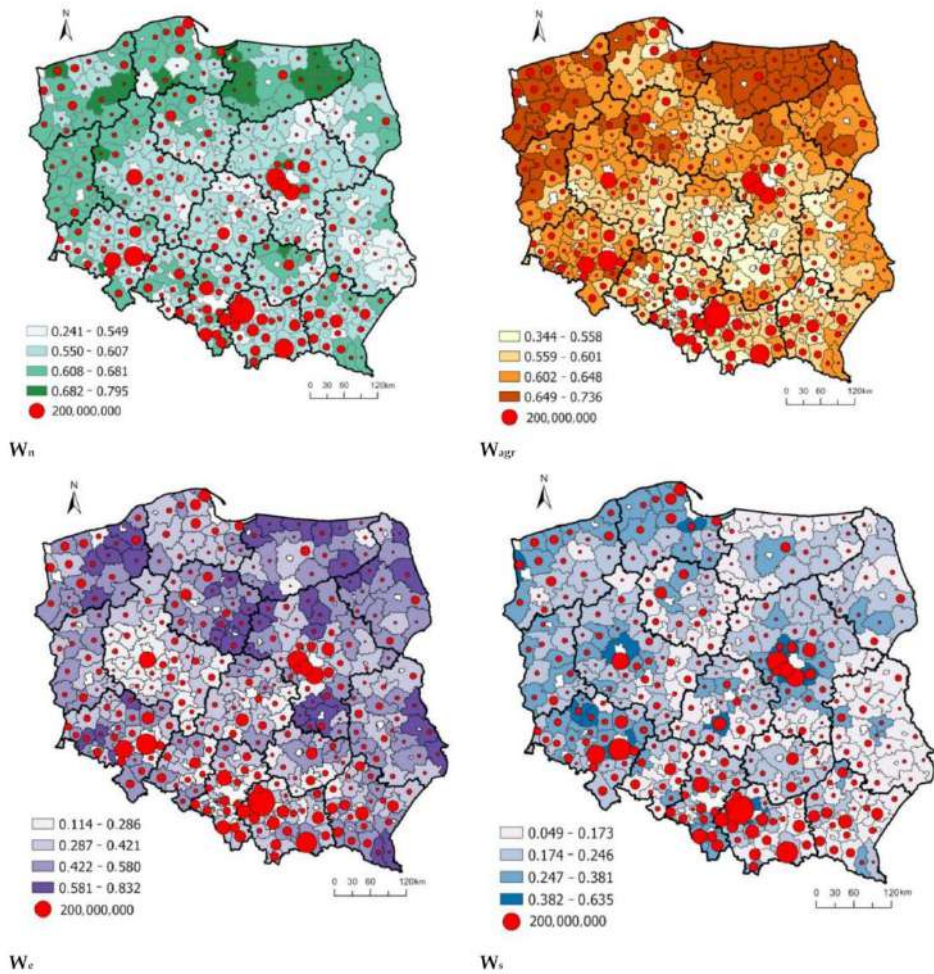
W artykule *Environmental, Social, and Economic Aspects of the Green Economy in Polish Rural Areas – A Spatial Analysis* (Jezierska-Thöle i in., 2022) przedstawiono wyniki badań, których celem była identyfikacja czynników środowiskowych, społecznych i ekonomicznych służących do diagnozowania stopnia wdrażania zasad zielonej gospodarki oraz określenie współzależności między poziomem rozwoju zielonej gospodarki na obszarach wiejskich w Polsce a stopniem wykorzystania środków proekologicznych (ryc. 93).

Ryc. 93. Zależność między wdrażaniem zasad zielonej gospodarki a wydatkami prośrodowiskowymi (źródło: A. Jezierska-Thöle i in., 2022)

Fig. 93. Relationship between the implementation of green economy principles and pro-environmental spending (source: A. Jezierska-Thöle et al., 2022)

W pracy zaproponowano wieloaspektowe podejście do oceny kształtowania koncepcji zielonej gospodarki. Badania ujawniły przestrzenne zróżnicowanie na obszarach wiejskich w Polsce w rozwoju zielonej gospodarki i wykazały, że lokalne projekty finansowane ze środków UE miały pozytywny wpływ na środowisko, jednak wykorzystanie programów wsparcia UE w Polsce charakteryzowało się dużym zróżnicowaniem przestrzennym. Stwierdzono, że działania rolno-środowiskowo-klimatyczne były najsilniej skorelowane z ekonomicznym wymiarem jakości życia (ryc. 94).

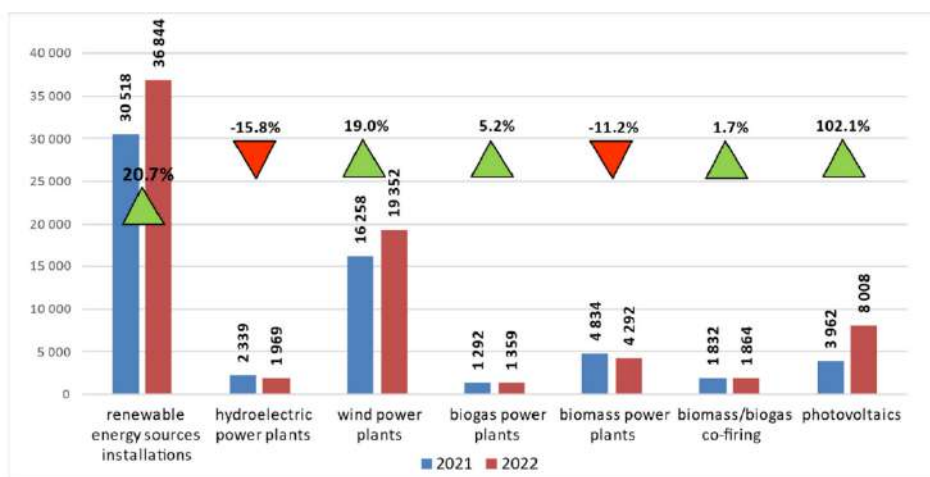
Ryc. 94. Wpływ działań rolno-środowiskowo-klimatycznych na środowiskowy (W_n), rolniczy (W_{agr}), ekonomiczny (W_e) i społeczny (W_s) wymiar jakości życia (źródło: A. Jezierska-Thöle i in., 2022)

Fig. 94. Impact of agri-environmental-climate measures on environmental (W_n), agricultural (W_{agr}), economic (W_e) and social (W_s) dimensions of quality of life (source: A. Jezierska-Thöle et al., 2022)

Przeprowadzona analiza porównawcza na obszarach wiejskich Polski pozwoliła na wyłonienie regionów o najwyższych i najniższych wartościach syntetycznego wskaźnika zielonego, co pozwoli organom samorządu regionalnego opracować odpowiednie przedsięwzięcia regulacyjne w celu jego poprawy. Duże znaczenia dla poprawy stanu środowiska przyrodniczego mają fundusze UE. Stwierdzono pozytywne oddziaływanie prośrodowiskowych

wydatków samorządów gminnych pochodzących z UE. Jednakże zjawisko to jest zróżnicowane przestrzennie. Część południowa Polski oraz obszary wiejskie, tzw. suburbia Warszawy, Poznania, Torunia, Bydgoszczy, Gdańska charakteryzują się silnym oddziaływaniem środków UE, podczas gdy we wschodniej części kraju te środki w mniejszym stopniu oddziałują na efekty prośrodowiskowe. Opracowane przez autorów rekomendacje mogą zostać wykorzystane przez lokalne organy samorządowe do opracowania strategii zrównoważonego rozwoju gmin w celu polepszenia stanu ekologiczno-gospodarczego regionu oraz wdrażania zasad zielonej gospodarki (ryc. 93, 94).

W artykule *Evaluating the Progress of Renewable Energy Sources in Poland: A Multidimensional Analysis* (Jaworski i in., 2023) przedstawiono analizę udziału energii odnawialnej w UE w latach 2004–2021, ze szczególnym uwzględnieniem pozycji Polski oraz analizę udziału energii odnawialnej na poziomie jednostek samorządu terytorialnego w Polsce. W badaniu uwzględniono również zmiany udziału energii odnawialnej w Polsce na tle innych krajów europejskich. Wykorzystano analizę funkcjonalną składowych głównych oraz analizę skupień w oparciu o dane GUS i Eurostat.

Ryc. 95. Produkcja energii elektrycznej z OZE w Polsce (w GWh) (źródło: S. Jaworski i in., 2023)

Fig. 95. Electricity production from RES in Poland (in GWh) (source: S. Jaworski et al., 2023)

Wykazano, że Polska nie różni się znacząco od innych krajów pod względem wykorzystania energii odnawialnej, chociaż osiąga wskaźniki poniżej średniej europejskiej. Analiza składowych głównych sugeruje, że Polska odpowiednio reaguje na europejskie zmiany udziału energii odnawialnej w całkowitym zużyciu energii (ryc. 95). Dynamika ta jest stabilna (ponad 95% wyjaśnione przez pierwszą składową) i dotyczy większości badanych krajów. Ponadto, autorzy poszukiwali odpowiedzi na pytania dotyczące obecnego stanu odnawialnych źródeł energii oraz potencjału, perspektyw, barier i wyzwań rozwoju energii odnawialnej w Polsce. Badanie wykazało, że potencjał energii odnawialnej jest największy w północnych obszarach kraju, ponieważ fotowoltaika i elektrownie wiatrowe zapewniają tam największą moc. Potencjał Polski w zakresie energii odnawialnej jest bardzo wysoki i będzie determinowany przez rozwój technologiczny, kwestie polityczne, gospodarcze i społeczne.

Literatura:

- Jaworski S., Chrzanowska M., Zielińska-Sitkiewicz M., Pietrzykowski R., Jezierska-Thöle A., Zielonka P., 2023. *Evaluating the Progress of Renewable Energy Sources in Poland: A Multidimensional Analysis*, *Energies*, 16(18): 6431 [DOI: 10.3390/en16186431].
- Jezierska-Thöle A., Gwiazdzińska-Goraj M., Dudzińska M., 2022. *Environmental, Social, and Economic Aspects of the Green Economy in Polish Rural Areas – A Spatial Analysis*. *Energies*, 15(9): 3332 [DOI:10.3390/en15093332].

VII. AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH

ACTIVITY OF LOCAL COMMUNITIES

Zajęcia terenowe z *Historii kultury materialnej* ze studentami turystyki i rekreacji
(01.01.2023 r.) w Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią

Fot. Iwona Józefowicz

26. ROZWIJANIE GEOGRAFII NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI.
EMPIRYCZNE I METODOLOGICZNE PODEJŚCIE DO BADAŃ
MOBILNOŚCI OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI
W PRZESTRZENI MIASTA

ADVANCING DISABILITY GEOGRAPHY: EMPIRICAL AND
METHODOLOGICAL APPROACH TO THE URBAN MOBILITY OF PEOPLE
WITH DISABILITIES

Autorka: Iwona Józefowicz

Badania realizowane w bydgoskim ośrodku geograficznym, skupiające się nad zachowaniami przestrzennymi i codzienną ruchliwością wewnątrzmięską osób z niepełnosprawnością, charakteryzują się nowatorskim podejściem i stanowią istotny wkład w rozwój geografii społecznej miast, oraz geografii niepełnosprawności. Cechują się także aplikacyjnym charakterem, bowiem wyjaśnienie zachowań i ruchliwości przestrzennej ma istotne znaczenie nie tylko dla planowania przestrzennego, ale także dla polityki społecznej oraz organizacji życia codziennego mieszkańców miast. Badania prowadzone przez I. Józefowicz (pod kierunkiem Z. Taylora) zaowocowały przygotowaniem dysertacji *Codzienna ruchliwość osób niepełnosprawnych w Bydgoszczy*. Uzyskane wyniki zostały także opublikowane w postaci serii artykułów naukowych w najważniejszym czasopiśmie związanym z geografią transportu – *Journal of Transport Geography* (Taylor, Józefowicz, 2012a) oraz uznanych polskich czasopismach geograficznych – *Przegląd Geograficzny*, *Geographia Polonica* (Taylor, Józefowicz, 2012b; 2012c; 2012d).

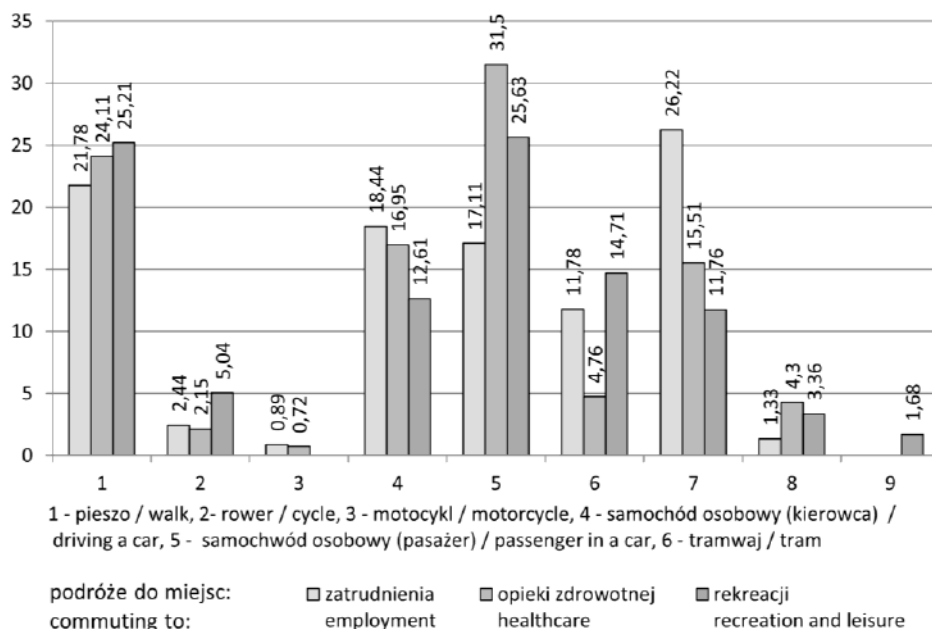
Celem badań była próba określenia czynników charakteryzujących ruchliwość osób niepełnosprawnych i ich pełnosprawnych członków gospodarstw domowych w przestrzeni miejskiej Bydgoszczy. Skupiono się na określeniu dostępności przestrzennej poszczególnych mikrorejonów komunikacyjnych miasta, wyznaczeniu głównych kierunków przemieszczeń osób niepełnosprawnych i ich pełnosprawnych członków gospodarstw domowych w przestrzeni miasta, określeniu dostępności architektonicznej wybranych obiektów oraz na wyznaczenie grupy cech charakteryzujących ruchliwość osób

niepełnosprawnych. Wybrano trzy kierunki przemieszczeń: przejazdy do miejsc zatrudnienia, przejazdy do placówek służby zdrowia i do miejsc szeroko rozumianej rekreacji i wypoczynku.

W pierwszej części opracowania *Geograficzne badania niepełnosprawności ze szczególnym uwzględnieniem codziennej ruchliwości osób niepełnosprawnych w przestrzeni miasta* (Taylor, Józefowicz, 2012b) skoncentrowano się na aspektach teoretycznych badań geografii niepełnosprawności. Dokonano przeglądu literatury, analizie poddano różne podejścia badawcze oraz przedstawiono metodykę badań nad codzienną mobilnością osób niepełnosprawnych. Podkreślono, że badania ruchliwości osób niepełnosprawnych (w porównaniu np. z mobilnością ludzi starszych) są w absolutnej mniejszości. Część druga (Taylor, Józefowicz, 2012c) zawiera analizę dostępności przestrzennej mikrorejonów komunikacyjnych miasta, identyfikacji głównych kierunków przemieszczeń osób niepełnosprawnych oraz określenie cech charakterystycznych ich codziennej mobilności. W badaniu wykorzystano model potencjału grawitacyjnego, analizę składowych głównych, a także metodę potoków ruchu i analizę przemieszczeń wewnętrznych. Badania potwierdziły, że przemieszczenia osób z niepełnosprawnością odznaczają się różnymi współczynnikami codziennej ruchliwości. Współczynnik ruchliwości związany z przemieszczeniami obligatoryjnymi (za takie uznaje się dojazdy do pracy) wynosi 1,00. W przypadku dojazdów do miejsc opieki zdrowotnej osoby niepełnosprawne charakteryzują się bardzo dużą ruchliwością (współczynnik na poziomie 0,93), podczas gdy w przypadku przejazdów do miejsc spędzania wolnego czasu współczynnik ruchliwości ma znacznie niższe wartości (0,53). Oznacza to, że, przemieszczenia w tym kierunku odgrywają drugorzędną rolę w dobowym budzecie czasu. Wykazano, że najlepszą dostępnością w zakresie dojazdów do miejsc zatrudnienia, mierzoną wartością potencjału grawitacyjnego, charakteryzują się mikrorejony komunikacyjne zlokalizowane wzdłuż głównej osi transportowej miasta, będącej jednocześnie obszarem najlepiej skomunikowanym w sieci transportu publicznego. Większość mikrorejonów ma niską dostępność przestrzenną, zaś mikrorejony pozbawione przejazdów obejmują najczęściej obszary peryferyjne. W przypadku dojazdu do lekarza

przemieszczenia wynikają z rozmieszczenia zakładów opieki zdrowotnej w przestrzeni miasta.

Badania dostarczyły także cennych informacji na temat struktury modalnej oraz barier infrastrukturalnych i organizacyjnych, z którymi borykają się osoby z niepełnosprawnościami w przestrzeni miejskiej (ryc. 96).

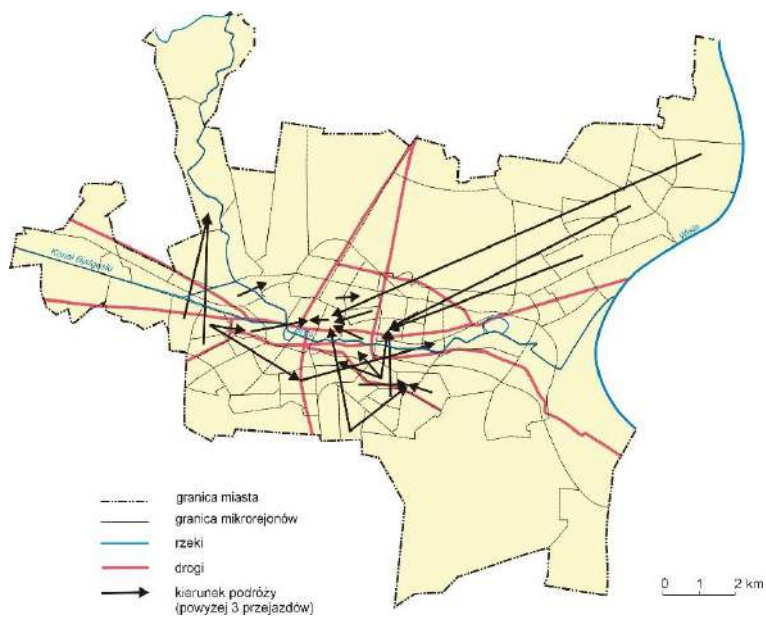
Ryc. 96. Przemieszczenia osób niepełnosprawnych do miejsc zatrudnienia, opieki lekarskiej oraz rekreacji i wypoczynku według środka transportu (źródło: Z. Taylor, I. Józefowicz, 2012b)

Fig. 96. The commuting of disabled people to places of employment, healthcare, and recreation and leisure, by reference to means of transport (source: Z. Taylor, I. Józefowicz, 2012b)

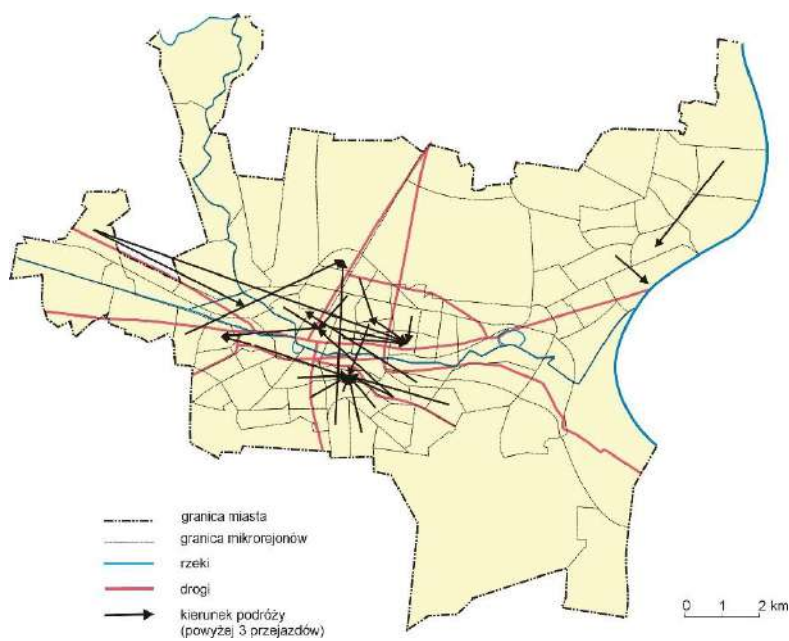
Zauważono, że w przeciwieństwie np. do Wielkiej Brytanii w przypadku Bydgoszczy nie stwierdzono jednostronnej zależności od samochodu osobowego, a publiczny transport miejski (autobusy i tramwaje) oraz dojście piesze odgrywają istotną rolę w codziennej ruchliwości osób niepełnosprawnych. Odmienność ma w dużej mierze podłoże finansowe: stosunkowo niewielu niepełnosprawnych mieszkańców jest w stanie nabyć i utrzymać własny pojazd.

W analizie potoków ruchu osób niepełnosprawnych stwierdzono zróżnicowanie wynikające z celu podróży. Analizując potoki ruchu przedstawiające dojazdy do miejsc zatrudnienia zauważono, że znaczna część podróży odbywa się w obrębie sąsiadujących mikrorejonów (45%) oraz do obszaru graniczącego z sąsiadującym (ryc. 97a). W przypadku podróży związanych dojazdem do placówek ochrony zdrowia osoby niepełnosprawne znacznie częściej wybierały placówkę opieki lekarskiej bardziej oddaloną od punktu początkowego podróży. Były to głównie obszary skupiające wielospecjalistyczne ośrodki zdrowia (ryc. 97b). W przypadku potoków ruchu w podróżach związanych z rekreacją przemieszczenia odbywały się na relatywnie większe odległości (ryc. 97c).

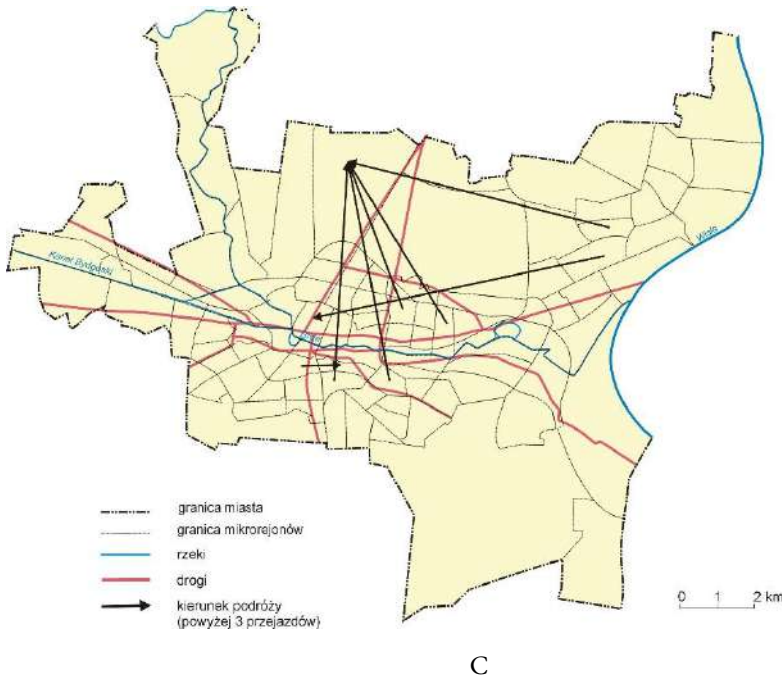
Badania poświęcone ruchliwości związanej z szeroko rozumianym czasem wolnym osób niepełnosprawnych objęły m.in. analizę sposobu spędzania czasu wolnego oraz charakterystykę codziennych podróży osób niepełnosprawnych w celach rekreacyjnych i wypoczynkowych (Taylor, Józefowicz, 2012a). Uwzględniono także bariery infrastrukturalne oraz preferencje transportowe tej grupy. Stwierdzono, że większość niepełnosprawnych respondentów spędza swój wolny czas na spotkaniach z krewnymi i przyjaciółmi (59,66%). Wśród aktywnych form spędzania wolnego czasu przez osoby niepełnosprawne, najczęstszą formą jest spacerowanie, w które angażuje się co trzeci respondent. Znacznie rzadziej niepełnosprawni mieszkańcy i ich pełnosprawni współdomownicy wskazywali na uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych (kino, teatr itp.). Największe różnice w zachowaniu między dwiema badanymi kategoriami odnoszą się do uczestnictwa w zajęciach sportowych. Pomimo faktu, że aktywność fizyczna stanowi formę rehabilitacji, osoby z niepełnosprawnością znacznie rzadziej biorą w nich udział niż osoby pełnosprawne (ryc. 98). Ponadto, niepełnosprawni respondenci znacznie częściej wybierają formy rekreacji nie wiążące się z wyjazdami do innych obszarów, z drugiej strony, większość (ponad 95%) osób pełnosprawnych przemieszcza się poza swój mikroobszar w celach rekreacyjnych i wypoczynkowych.

A

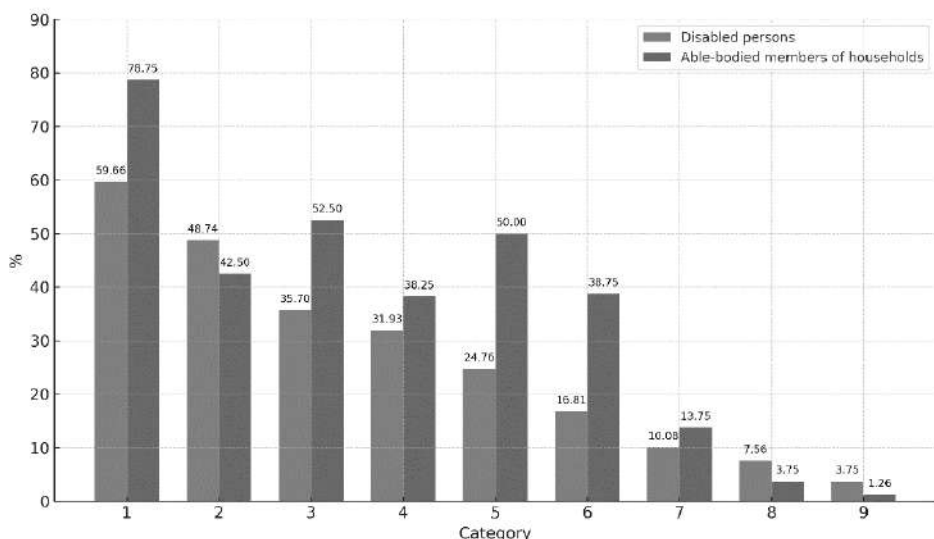
B

Ryc. 97. Potoki ruchu – dojazdy osób niepełnosprawnych: A – do miejsc pracy, B – ochrony zdrowia, C – rekreacji i wypoczynku (źródło: Z. Taylor, I. Józefowicz, 2012c)

Fig. 97. Passenger flows – journeys made by disabled people to: A – places of employment, B – healthcare facilities, C – recreational and leisure venues (source: Z. Taylor, I. Józefowicz, 2012c)

Z badań codziennej mobilności osób niepełnosprawnych związanej z opieką zdrowotną wynika, że osoby niepełnosprawne decydują się na dalsze i dłuższe dojazdy do placówek świadczących kompleksowe usługi medyczne wysokiej jakości, nawet jeśli dostępność architektoniczna niektórych z tych placówek jest niezadowalająca (Taylor, Józefowicz, 2012d). Z kolei ich pełnosprawni członkowie rodziny najczęściej wybierają lekarzy pierwszego kontaktu zatrudnionych w placówkach służby zdrowia zlokalizowanych w pobliżu miejsca zamieszkania.

Ryc. 98. Deklarowana forma spędzania wolnego czasu: 1 – spotkania z krewnymi i znajomymi; 2 – w domu lub na działce, 3 – spacer, 4 – zakupy, 5 – wizyta w kinie, 6 – zajęcia sportowe, 7 – wizyta w teatrze, 8 – wizyta w operze lub na koncercie 9 – inne (źródło: Z. Taylor, I. Józefowicz, 2012a)

Fig. 98. Declared form in which free time is spent: 1 – meeting relatives and friends, 2 – at home or on an allotment, 3 – walking, 4 – shopping, 5 – visiting a cinema, 6 – sporting activities, 7 – visiting a theatre, 8 – visiting an opera house or concert hall, 9 – other (source: Z. Taylor, I. Józefowicz, 2012a)

Wpływ wyżej omówionych prac naukowych w geograficzne badania niepełnosprawności (zwłaszcza w aspekcie codziennej ruchliwości) przejawia się w kilku kluczowych aspektach. Są nimi:

- nowatorskie podejście badawcze – autorzy zastosowali kompleksową metodologię, łącząc inwentaryzację obiektów publicznych z wywiadami przeprowadzonymi wśród 450 osób z niepełnosprawnościami oraz 150 osób pełnosprawnych z tych samych gospodarstw domowych; takie podejście pozwoliło na uzyskanie wszechstronnego obrazu codziennej mobilności osób niepełnosprawnych w środowisku miejskim;
- identyfikacja barier i rekomendacje – wyniki badań ujawniły istotne bariery infrastrukturalne i organizacyjne, które ograniczają dostęp osób z niepełnosprawnościami do miejsc rekreacji i wypoczynku; określono znaczenie dostosowania przestrzeni miejskiej do potrzeb tej grupy, co ma kluczowe

- znaczenie dla planowania urbanistycznego i polityki transportowej;
- liczne cytowania wskazują zarówno na teoretyczny, jak i aplikacyjny charakter badań nad dostępnością transportu dla osób z niepełnosprawnościami oraz ich ogromne znaczenie dla zrozumienia wyzwań związanych z mobilnością tej grupy.

Literatura:

- Taylor Z., Józefowicz I., 2012a. *Intra-urban daily mobility of disabled people for recreational and leisure purposes*, Journal of Transport Geography, 24: 155–172 [DOI: [10.1016/j.jtrangeo.2011.12.008](https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2011.12.008)].
- Taylor Z., Józefowicz I., 2012b. *Geograficzne badania niepełnosprawności ze szczególnym uwzględnieniem codziennej ruchliwości osób niepełnosprawnych w przestrzeni miasta – część I*, Przegląd Geograficzny, 84(2): 261–278 [DOI: [10.7163/PrzG.2012.2.5](https://doi.org/10.7163/PrzG.2012.2.5)]
- Taylor Z., Józefowicz I., 2012c. *Geograficzne badania niepełnosprawności ze szczególnym uwzględnieniem codziennej ruchliwości osób niepełnosprawnych w przestrzeni miasta – część II*, Przegląd Geograficzny, 84(4): 529–558 [DOI: [10.7163/PrzG.2012.4.3](https://doi.org/10.7163/PrzG.2012.4.3)]
- Taylor Z., Józefowicz I., 2012d. *Daily mobility of disabled people for healthcare facilities and their accessibility in urban space*, Geographia Polonica, 85(3): 5–22 [DOI: [10.7163/GPol.2012.3.15](https://doi.org/10.7163/GPol.2012.3.15)]

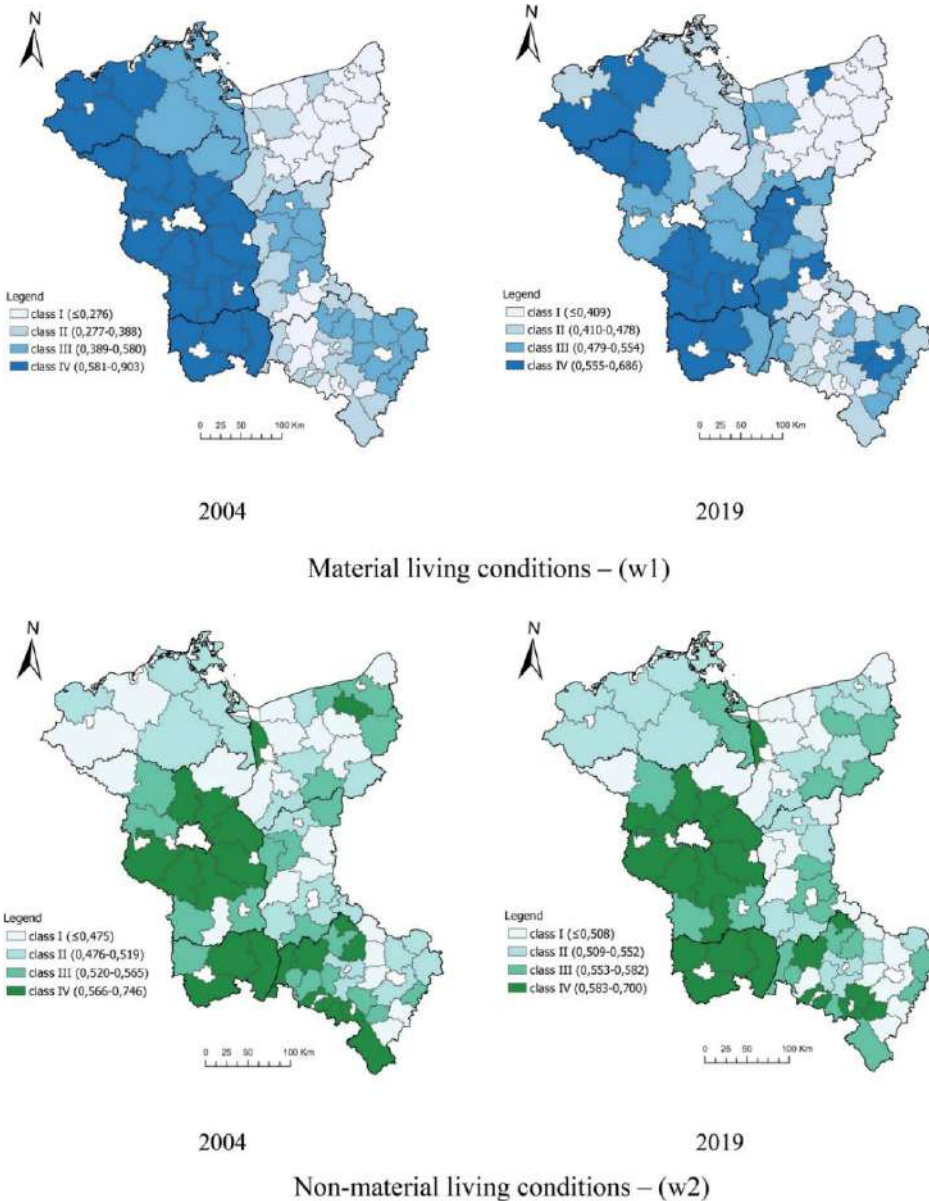
27. SPÓJNOŚĆ TERYTORIALNA W UNII EUROPEJSKIEJ, STUDIA PORÓWNAWCZE: POLSKA – NIEMCY

TERRITORIAL COHESION IN THE EUROPEAN UNION, COMPARATIVE STUDIES: POLAND – GERMANY

Autorka: Aleksandra Jezierska-Thöle

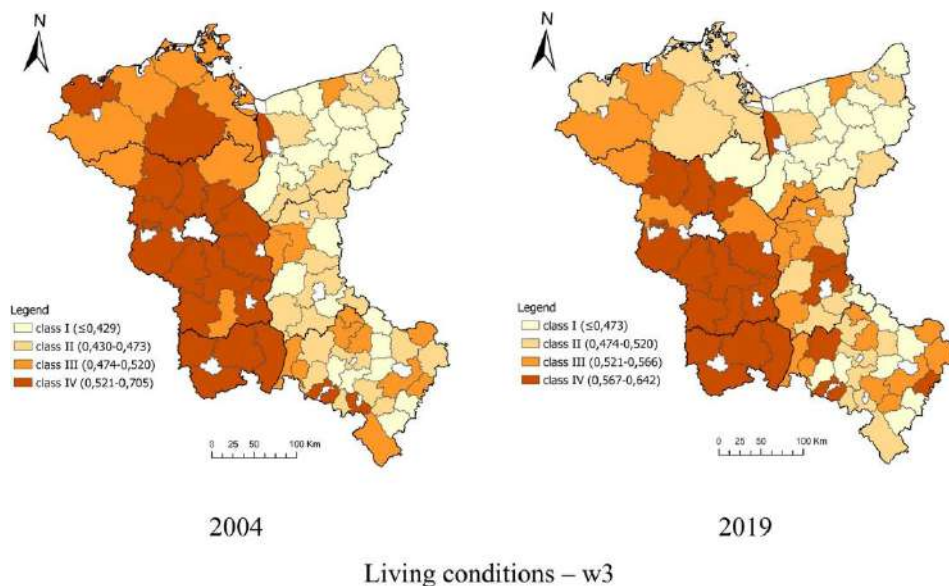
Polityka regionalna UE ma na celu wzmocnienie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej oraz wyrównywanie szans rozwoju przestrzeni kosmicznej. Jest to działanie łączące państwa UE, które uwypukla problem spójności w kontekście międzyregionalnym. Istotą spójności terytorialnej jest konieczność zniesienia nierówności w warunkach życia ludności. Problem ten ma szczególne znaczenie w odniesieniu do obszarów przygranicznych, czyli peryferii państw, co często negatywnie wpływa na poziom życia ludności. Celem badań przedstawionych w artykule *Assessment of the Living Conditions in Polish and German Transborder Regions in the Context of Strengthening Territorial Cohesion in the European Union: Competitiveness or Complementation?* – Gwiazdzińska-Goraj i in., 2022 – była ocena warunków życia i kierunków zmian w tym zakresie na granicy polsko-niemieckiej, która jest granicą wewnętrzną UE (krajów byłego bloku wschodniego). W badaniach określono również wpływ unijnej polityki rozwoju regionalnego i spójności na rzecz obszarów przygranicznych (INTERREG) na poprawę warunków życia w analizowanych regionach (ryc. 99).

Wyniki badań wykazały, że poziom warunków życia ludności tych regionów przygranicznych był zróżnicowany przestrzennie, korzystniejszy po stronie niemieckiej. W analizowanych regionach przygranicznych warunki życia były mniej korzystne niż średnia dla tych krajów. Istotne zmiany warunków życia regionów przygranicznych w latach 2004–2019 zostały stwierdzone w kierunku wyrównywania jakości życia, na co wpływ miała polityka przestrzenna spójności terytorialnej (ryc. 100, 101).

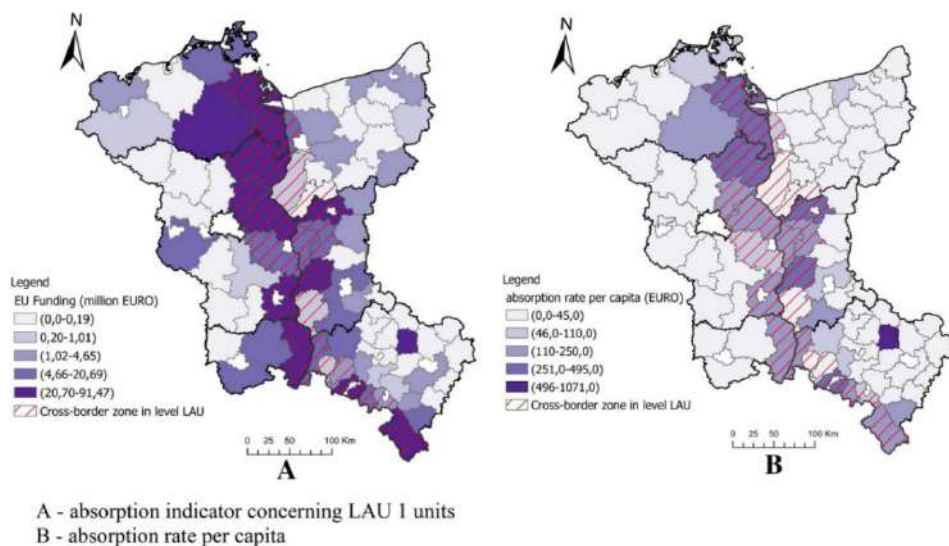
Ryc. 99. Ocena warunków życia w polskich i niemieckich regionach transgranicznych w kontekście wzmacniania spójności terytorialnej w UE: konkurencyjność czy komplementarność? (źródło: M. Gwiazdzińska-Goraj i in., 2022)

Fig. 99. Assessment of living conditions in Polish and German cross-border regions in the context of strengthening territorial cohesion in the EU: competitiveness or complementarity? (source: M. Gwiazdzińska-Goraj et al., 2022)

Ryc. 100. Poziom warunków życia w s trefie przygranicznej Polski i Niemiec (źródło: M. Gwiaździnska-Goraj i in., 2022)

Fig. 100. The level of living conditions in the border area of Poland and Germany (source: M. Gwiaździnska-Goraj et al., 2022)

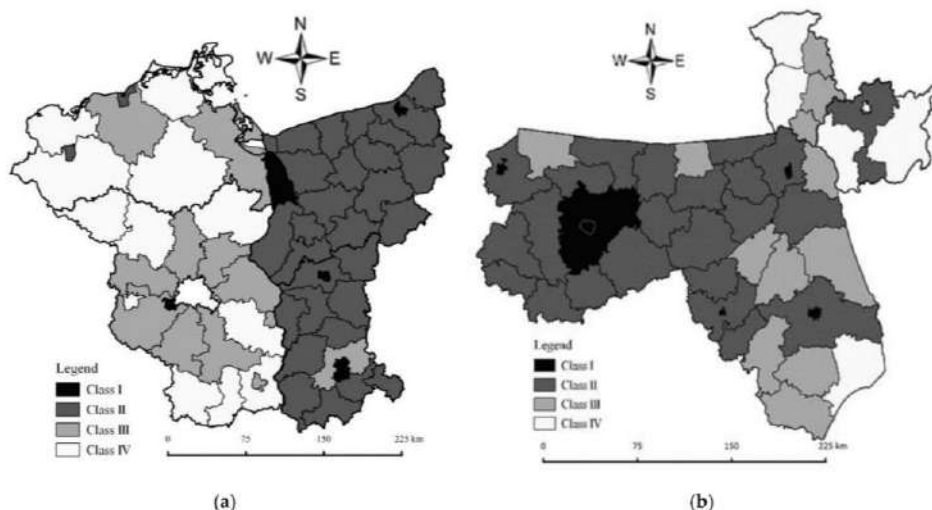

Ryc. 101. Środki finansowe pozyskane z programów i funduszy unijnych w regionach przygranicznych Polski i Niemiec na LAU w latach 2000–2020 (źródło: M. Gwiaździnska-Goraj i in., 2022)

Fig. 101. Financial resources obtained from EU programs and funds in the border regions of Poland and Germany on LAU in 2000–2020 (source: M. Gwiaździnska-Goraj et al., 2022)

Analiza porównawcza warunków życia w polskich i niemieckich regionach przygranicznych jednoznacznie wskazuje na potrzebę kontynuacji współpracy transgranicznej, zwłaszcza poprzez innowacje społeczne. Regiony przygraniczne powinny w szczególności zapobiegać nierównościom w warunkach życia poprzez wymianę wiedzy, koncentrację zasobów i zaspokajanie lokalnych potrzeb poprzez podejmowanie wspólnych działań i projektów uzupełniających. Dotyczy to lokalnych interesariuszy zarówno z rynku, jak i z sektora publicznego oraz obywateli współpracujących w celu zaspokajania lokalnych potrzeb za pomocą wiedzy.

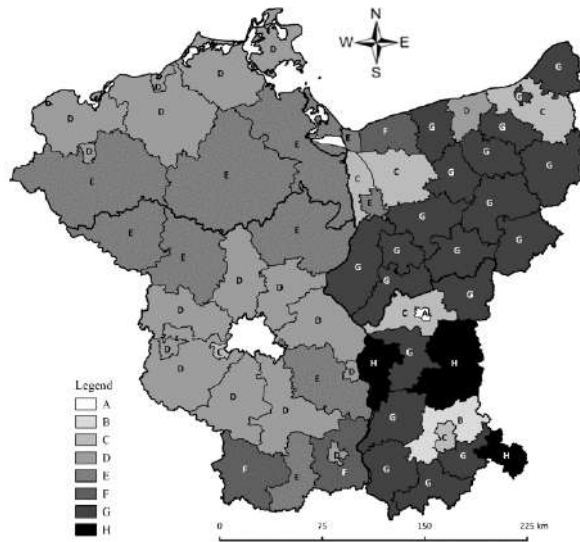
Potencjał demograficzny jest szczególnie ważny w przypadku obszarów przygranicznych, które są peryferyjnymi regionami kraju. Celem pracy *Differences in the Quantitative Demographic Potential – A Comparative Study of Polish–German and Polish–Lithuanian Transborder Regions* (Gwiaździńska-Goraj i in., 2020) była identyfikacja różnic w ilościowym potencjale demograficznym polsko-niemieckich i polsko-litewskich regionów transgranicznych, a także stopnia, w jakim przyrost naturalny ludności i saldo migracji wpływają na potencjał demograficzny regionów przygranicznych. Istotnym elementem badań była analiza znaczenia granic dla kształtowania ilościowego potencjału demograficznego. Badanie opierało się na metodzie unitaryzacji wyzerowanej i metodzie zaproponowanej przez Webba. Stwierdzono znaczne zróżnicowanie przestrzenne ilościowego potencjału demograficznego analizowanych regionów w poziomie LAU 1 (Lokalne Jednostki Administracyjne) na tle NUTS 0 (Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych) i NUTS 2 (ryc. 102). Najwyższe wartości odnotowano w jednostkach miejskich, które stanowiły 11,0%. Obszary charakteryzujące się najniższym potencjałem demograficznym stanowiły 16,5% ogólnej liczby jednostek, co stanowi pozytywny wynik. Większość tych regionów przygranicznych znajdowała się w Niemczech i na Litwie. Potencjał demograficzny jest ważnym czynnikiem determinującym wzrost społeczny i gospodarczy. W związku z tym wyniki tego badania mogą być wykorzystane do diagnozy problemów w regionach przygranicznych i realizacji wymaganych polityk regionalnych.

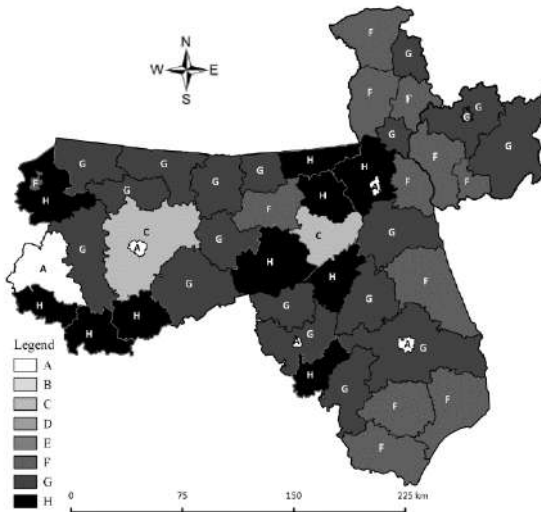
Ryc. 102. Przestrzenne zróżnicowanie ilościowego potencjału demograficznego jednostek LAU 1: a – Polsko-Niemiecki Region Transgraniczny – wewnętrzna granica UE; b – Polsko-Litewski Region Transgraniczny – zewnętrzna granica UE (źródło: M. Gwiazdzińska-Goraj i in., 2020)

Fig. 102. Spatial differentiation of the quantitative demographic potential of LAU 1 units: a – Polish-German Cross-Border Region – internal EU border; b – Polish-Lithuanian Cross-Border Region – external EU border (source: M. Gwiazdzińska-Goraj et al., 2020)

Regiony przygraniczne w zachodniej i wschodniej Polsce charakteryzowały się wyższym ilościowym potencjałem demograficznym niż regiony przygraniczne w Niemczech i na Litwie. Pomimo postępującego starzenia się społeczeństwa, ludność jednostek wiejskich w polskich regionach przygranicznych pozostaje stosunkowo młoda. Ponadto istotną rolę odegrał wolumen migracji w regionach przygranicznych w Polsce po otwarciu rynków pracy, który nie był tak duży jak w litewskim regionie przygranicznym. Porównując jednak przyjęte do badań regiony przygraniczne w Polsce, dane wskazują, że wyższe wskaźniki charakteryzują migrację ze wschodniego pogranicza polsko-litewskiego niż z zachodniego pogranicza polsko-niemieckiego. Wykorzystane dane nie uwzględniają migracji cyrkulacyjnych, które w dużej mierze dotyczą mieszkańców pogranicza polsko-niemieckiego (ryc. 103).

(a)

(b)

Ryc. 103. Rozkład przestrzenny jednostek LAU 1 w oparciu o typologię kategorii demograficznych Webba: a – Polsko-Niemiecki Region Transgraniczny – wewnętrzna granica UE; b – Polsko-Litewski Region Transgraniczny – zewnętrzna granica UE (źródło: M. Gwiaździńska-Goraj i in., 2020)

Fig. 103. Spatial distribution of LAU 1 units based on Webb's typology of demographic categories: a – Polish-German Cross-Border Region – internal EU border; b – Polish-Lithuanian Cross-Border Region – external EU border (source: M. Gwiaździńska-Goraj et al., 2020)

W przyszłości można oczekiwać, że mniej korzystny rozwój społeczeństwa będzie się utrzymywał, np. w wyniku starzenia się społeczeństwa. Biorąc pod uwagę, że regiony przygraniczne, ze względu na swoje marginalne położenie, są słabsze pod względem rozwoju społecznego i gospodarczego, to jedyną szansą na ich rozwój jest zrównoważony potencjał demograficzny. Jednocześnie wyludniające się obszary o złej kondycji finansowej powinny tworzyć niezbędne usługi publiczne w ramach współpracy transgranicznej (międzygminnej, obywatelskiej) na obszarze euroregionów. W przeciwnym razie nagromadzenie wszystkich problemów, tj. słabości strukturalnych, peryferyjnego położenia i spadku liczby ludności, może przyczynić się do nagromadzenia niekorzystnych struktur i nieodwracalnych trendów gospodarczych i społecznych. Obszary o silnej strukturze demograficznej mają znacznie większe możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego.

Zmiany w poziomie życia dotyczą również stanu zdrowia społeczeństwa oraz długości życia ludności. Mając na uwadze, że do najważniejszych chorób współczesnej cywilizacji należą choroby nowotworowe podjęto badania zachorowalności i umieralności z ich powodu w Polsce i w Niemczech. Szczególnym zagrożeniem jest rak piersi u kobiet. W Niemczech szanse na przeżycie po zdiagnozowaniu raka należą do najwyższych w Europie. Poznanie najnowszych trendów w zakresie zachorowalności i śmiertelności z powodu raka piersi w Niemczech oraz prezentacja najnowszych możliwości badań przesiewowych, metod leczenia i profilaktyki może być w przyszłości wykorzystane do poprawy kontroli raka piersi. Celem pracy *Trends in breast cancer incidence and mortality, clinical diagnosis and treatment in the light of the contemporary demographic changes in Germany and Poland, 2006–2016* (Thöle i in., 2020) było określenie tendencji w zachorowalności i umieralności z powodu nowotworów złośliwych, ze szczególnym uwzględnieniem raka piersi u kobiet w Niemczech i Polsce na tle współczesnych zmian demograficznych związanych z procesem starzenia się społeczeństwa w latach 2006–2016. Opisano kliniczny proces diagnostyczny, leczenie raka piersi oraz potencjalne czynniki ryzyka i metody profilaktyki. Śmiertelność z powodu nowotworów w Polsce była znacznie wyższa niż w Niemczech, co wiąże się z niską, pięcioletnią przeżywalnością pacjentów onkologicznych w Polsce. Rak piersi charakte-

ryzował się największą dynamiką wzrostu zachorowalności przy utrzymującym się poziomie śmiertelności.

Badania wykazały, że w ciągu ostatnich dwóch dekad wyniki leczenia raka piersi u pacjentek uległy znacznej poprawie dzięki wysoce zindywidualizowanym terapiom i rozwojowi opcji leczenia, takich jak immunoterapia, terapia oparta na receptorach hormonalnych oraz oparta na statusie HER2. Głównymi czynnikami ryzyka są wiek, sytuacja hormonalna i dziedziczne geny ryzyka.

Literatura:

- Gwiaździńska-Goraj M., Jezierska-Thöle A., Dudzińska M., 2022. *Assessment of the Living Conditions in Polish and German Transborder Regions in the Context of Strengthening Territorial Cohesion in the European Union: Competitiveness or Complementation?*, Social Indicators Research, 163(1): 29-59 [DOI: [10.1007/s11205-022-02889-7](https://doi.org/10.1007/s11205-022-02889-7)].
- Gwiaździńska-Goraj M., Pawlewicz K., Jezierska-Thöle A., 2020. *Differences in the Quantitative Demographic Potential – A Comparative Study of Polish–German and Polish–Lithuanian Transborder Regions*, Sustainability, 12(22): 9414 [DOI: [10.3390/su12229414](https://doi.org/10.3390/su12229414)].
- Thöle M., Jezierska-Thöle A., Schensar R., Gwiaździńska-Goraj M., 2020. *Trends in breast cancer incidence and mortality, clinical diagnosis and treatment in the light of the contemporary demographic changes in Germany and Poland, 2006–2016*, Polish Annals of Medicine, 27(2): 159-167 [DOI: [10.29089/2020.20.00129](https://doi.org/10.29089/2020.20.00129)].

28. BADANIA ROZWOJU REGIONALNEGO I LOKALNEGO: WYBRANE ASPEKTY

RESEARCH ON REGIONAL AND LOCAL DEVELOPMENT: SELECTED ISSUES

Autorzy: Hanna Michniewicz-Ankiersztajn, Iwona Józefowicz, Alicja Gonja, Jan Falkowski, Wojciech Ewertowski

Badania geografów społeczno-ekonomicznych dotyczące różnych aspektów rozwoju regionalnego i lokalnego, w tym aktywności społecznej mieszkańców miast i obszarów wiejskich, w wymiarze lokalnym i ogólnokrajowym mają charakter empiryczny/poznawczy i stanowią ważny głos w dyskusji na temat rozwoju strategicznego i budowania społeczeństwa obywatelskiego.

We wskazany nurt wpisują się m.in. badania prowadzone w latach 2009-2018 przez J. Falkowskiego. W zakresie tematyki lokalnej rozpatrzony został m.in. problem wpływu rzeki Drwęcy na rozwój społeczno-ekonomiczny Ziemi Chełmińsko-Dobrzyńskiej; problem waloryzacji i zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego regionu kujawsko-pomorskiego oraz rola i znaczenie turystyki w gospodarce przestrzennej regionu kujawsko-pomorskiego. W ramach badań statutowych *Przekształcenia struktur funkcjonalno-przestrzennych woj. kujawsko-pomorskiego* realizowane były także i szersze zagadnienia (np. Falkowski, 2014a; 2016a; 2018), m.in. dotyczące środowiska geograficznego i kulturowego miast, ich stref podmiejskich i obszarów wiejskich, zagadnień ludnościowych, w tym rynku pracy, infrastruktury społecznej i technicznej (zwłaszcza transportowej), ruchu turystycznego (ryc. 104), w ujęciu lokalnym (gminami) i regionalnym (powiatami i w skali województwa), zgodnie z potrzebami planowania i zagospodarowania przestrzennego. Określono również możliwości i szanse współpracy Bydgoszczy i Torunia w zakresie turystyki (Falkowski, 2013).

Istotne miejsce w badaniach J. Falkowskiego zajęła problematyka przekształceń funkcjonalno-przestrzennych obszarów wiejskich w strefach podmiejskich obszarów metropolitalnych Polski oraz gospodarka przestrzenna obszarów metropolitalnych w Polsce (potencjał rozwojowy – relacje centrum-kontinuum). Problem ładu przestrzennego w obszarach wiejskich woj.

kujawsko-pomorskiego przejawia się w rozpraszaniu zabudowy, braku spójności planowania oraz konfliktach między różnymi formami użytkowania terenu. Te kwestie wynikają z braku kompleksowego planowania, presji inwestycyjnej, a także zróżnicowanych potrzeb i oczekiwań mieszkańców i inwestorów (Falkowski, 2014 a, 2024b, 2016b, 2018).

Ryc. 104. Koncepcja podziału Polski na regiony i podregiony turystyczno-rekreacyjne (źródło: J. Falkowski, 2016a)

Fig.104. The concept of dividing Poland into tourist and recreational regions and subregions (source: J. Falkowski, 2016a)

W 2015 r. w Wydawnictwie UKW opublikowano opracowanie zbiorowe J. Falkowski, M. Ilieva, I. Józefowicz, H. Rabant pt. *Bydgoszcz i jej otoczenie na początku XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, w którym zamieszczono dwa rozdziały autorstwa J. Falkowskiego. W drugim ze wskazanych rozdziałów, w kontekście analizowania koncepcji strategicznego rozwoju miasta, zwrócono uwagę na słabe strony, jednocześnie podkreślając atuty. Spośród mocnych stron, determinujących rozwój Bydgoszczy można wymienić: międzynarodowy i regionalny port lotniczy; bardzo dobre warunki przyrodnicze miasta; silną pozycję muzyczną w kraju; szeroki wachlarz imprez kulturalnych; wzrastającą jakość usług medycznych; sprzyjające warunki rozwoju turystyki, rekreacji i sportu. Z kolei, na podstawie 17 cech diagnostycznych: jak np.: atrakcyjność: warunków przyrodniczych; warunków zamieszkania, kapitału ludzkiego, funkcji akademickiej, sfery kulturalnej, sfery usługowej, infrastruktury komunikacyjnej, otoczenia biznesu, inwestycji miasta, innowacji gospodarczych, pozyskiwania środków UE, turystyczno-rekreacyjna, samorządu miejskiego, jakości pracy, jakości życia oraz atrakcyjności miasta dla młodych, oceniono rangę atrakcyjności miasta Bydgoszczy wśród 17 największych miast Polski. Bydgoszcz uzyskała 14 miejsce (11,8) wśród 17 największych miast Polski, natomiast Toruń – 7 miejsce (8,8). Najwyższą atrakcyjnością społeczno-ekonomiczną cechują się w Polsce miasta: 1. Warszawa (2,1), 2. Wrocław (4,1), 3. Kraków (5,2), 4. Gdańsk (5,5) i 5. Poznań (5,9).

Ważnym osiągnięciem J. Falkowskiego (2020) jest wyróżnienie funkcjonalno-gospodarczych typów krajobrazu wiejskiego Polski – typologia oparta na autorskiej koncepcji regionalizacji fizyczno-geograficznej woj. kujawsko-pomorskiego (obejmującej 15 mezoregionów). Na podstawie 27 zmiennych: przyrodniczych, kulturowych, demograficzno-społecznych, ekonomicznych i finansowych dla 127 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich wyróżnił on 8 zasadniczych typów funkcjonalnych obszarów wiejskich: I – wybitnie rolniczy, II – z przewagą funkcji rolniczej, III – rolniczo-turystyczny, IV – rolniczo-leśny, V – leśny, VI – turystyczno-rekreacyjny, VII – wielofunkcyjny, VIII – podmiejski oraz 13 podregionów geograficzno-ekonomicznych obszarów wiejskich: 1 – krajeński, 2 – tucholski, 3 – świecki, 4 – bydgoski, 5 – grudziądzki, 6 –

chełmiński, 7 – brodnicki, 8 – toruński, 9 – dobrzyński, 10 – żniński, 11 – inowrocławski. 12 – kujawski, 13 – włocławski.

Badania nad aktywnością społeczną, jako jednym z filarów rozwoju lokalnego i tożsamości terytorialnej

Jedną z cech charakteryzujących społeczeństwo obywatelskie jest aktywność w zakresie zrzeszania się oraz działalność na rzecz społeczności lokalnych. Jest to ważne zarówno z punktu widzenia odbiorców tych działań, jak i ich organizatorów (Józefowicz, Michniewicz, 2020). Główne zainteresowania badawcze związane z aktywnością społeczną dotyczą stopnia uczestnictwa społeczności lokalnych w zakresie działań na rzecz rozwoju lokalnego (w tym turystyki) oraz współdecydowania o sposobie gospodarowaniu przestrzenią miejską. Pośrednio bada się również wpływ aktywności społecznej mieszkańców na poczucie ich tożsamości lokalnej (ryc. 105).

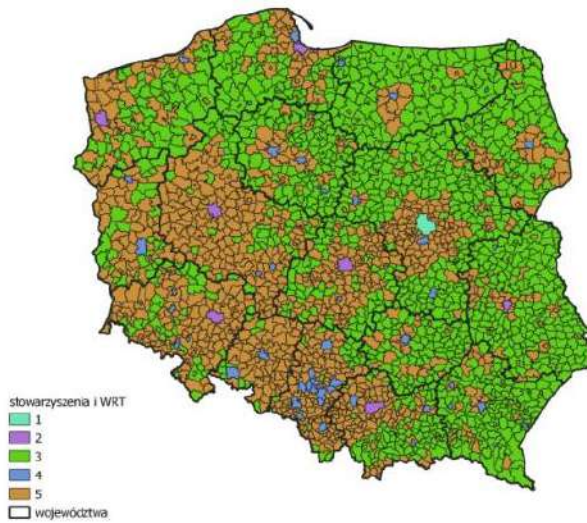

Ryc. 105. Tematyka badawcza dotycząca aktywności społecznej mieszkańców w ośrodku bydgoskim (źródło: opracowanie własne)

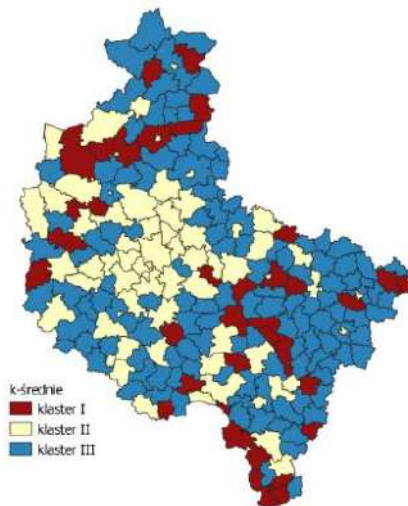
Fig. 105. Research topics in the field of social activity of residents of rural and urban areas (source: own elaboration)

Wyniki analiz dotyczących stopnia aktywności lokalnej przejawiającej się funkcjonowaniem stowarzyszeń posiadających wpis do KRS w końcu 2. dekady XXI w. wskazywały, że na rzecz społeczności lokalnych działało ponad 6 tys. organizacji, spośród ponad 70 tys. stowarzyszeń. Konfrontując rozkład przestrzenny aktywności społecznej i stopień rozwoju społeczno-gospodarczego gmin mierzony Wskaźnikiem Rozwoju Wspólnot Terytorialnych (WRWT) wykazano, że wyższy stopień zaangażowania mieszkańców w działania społeczne był notowany na obszarach wiejskich, które charakteryzowały się niższym poziomem rozwoju gospodarczego (ryc. 106), m.in. w przypadku woj. wielkopolskiego (Józefowicz, Michniewicz, 2020).

Analizy wykazały, że społeczności lokalne odgrywają ważną rolę w zrównoważonym zarządzaniu dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym (ryc. 106). Władze samorządowe, jak i lokalne stowarzyszenia, organizacje, przedsiębiorstwa są aktywnie zaangażowane w dialog i współpracę na rzecz wykorzystania tego dziedzictwa na potrzeby turystyki, a w szczególności jej zrównoważonych form (Michniewicz i in., 2018; Gonia i in., 2018; Michniewicz, Józefowicz, 2019). Aktywność społeczna nie jest tylko domeną mieszkańców obszarów wiejskich. Prowadzone badania w skali ogólnopolskiej jak i lokalnej (np. na terenie Bydgoszczy) wykazały, że działania stowarzyszeń na rzecz rozwoju lokalnego podejmowane są również w miastach. W przypadku małych miast funkcjonowanie stowarzyszeń może mieć związek m.in. [...] *z panującą sytuacją społeczno-gospodarczą, wielkością ośrodka miejskiego i jego lokalizacją w sieci osadniczej, a nawet uwarunkowaniami historyczno-kulturowymi* (Józefowicz, Michniewicz, 2020, s. 50). Należy również podkreślić, że jednoznaczne określenie, które czynniki determinują w większym lub mniejszym stopniu aktywność społeczną mieszkańców miast nie jest możliwe ze względu na istniejące ograniczenia w dostępie do danych statystycznych (Józefowicz, Michniewicz, 2020).

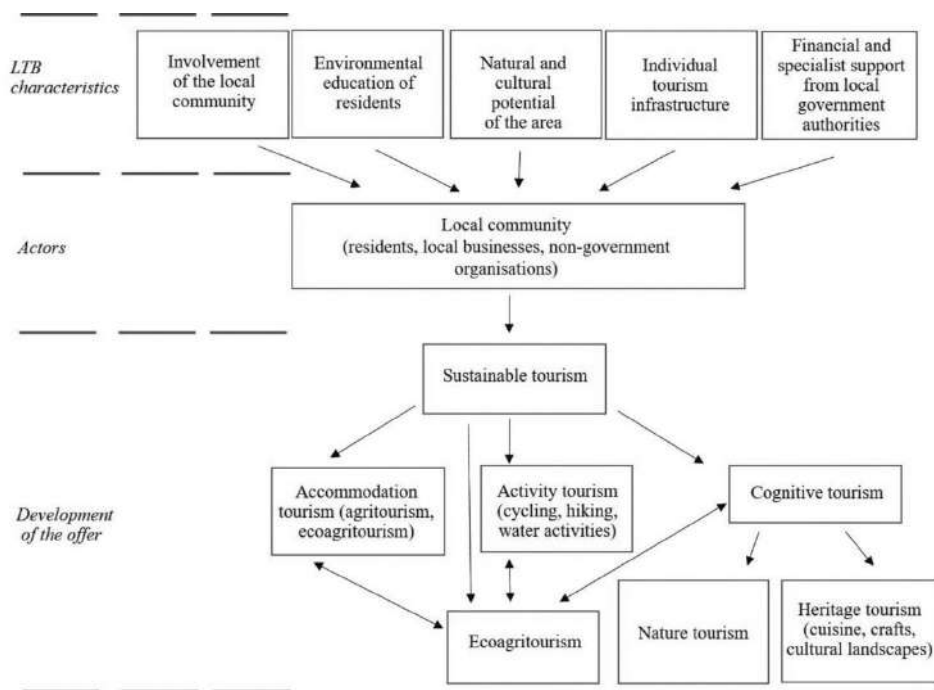
A

B

Ryc. 106. Przestrzenny rozkład klastrow dotyczących podobieństwa gmin wg aktywności społecznej na tle Wskaźnika Rozwoju Wspólnot Terytorialnych w 2018 r.: A – w Polsce, B – w woj. wielkopolskim (źródło: A – opracowanie własne na podstawie bazy danych NGO i www.stat.gov.pl (2019-06-20); B – I. Józefowicz, H. Michniewicz, 2020)

Fig. 106. Spatial distribution of clusters concerning the similarity of municipalities in terms of social activity against the background of the Territorial Community Development Index in 2018: A – in Poland, B – in the Wielkopolska voivodeship (source: A – own study based on the NGO database and www.stat.gov.pl (2019-06-20); B – I. Józefowicz, H. Michniewicz, 2020)

Ryc. 107. Zaangażowanie społeczności lokalnych w rozwój zrównoważonej turystyki i ekoturystyki (źródło: H. Michniewicz i in., 2018)

Fig. 107. Involvement of local communities in the development of sustainable tourism and ecotourism (source: H. Michniewicz et al., 2018)

W dużych miastach, władze lokalne dysponują konkretnymi narzędziami pozwalającymi mieszkańcom wpływać na decyzje o gospodarowaniu przestrzenią. Przykład Bydgoszczy pokazuje, że głównymi sposobami włączania się mieszkańców w proces gospodarowania przestrzenią są realizowane od kilku dekad konsultacje społeczne (od 2017 roku w ramach Rady ds. Partycypacji Społecznej) i udział w kreowaniu i wdrażaniu projektów Bydgoskiego Budżetu Obywatelskiego (tab. 9) (Józefowicz i in., 2024). Aktywny udział mieszkańców w zagospodarowywaniu przestrzeni (a zwłaszcza infrastruktury błękitnej i zielonej) wpływa pozytywnie na budowanie relacji społecznych i na korzyść relacji człowiek-środowisko. W efekcie mieszkańcy zaczynają działać bardziej odpowiedzialnie na rzecz swojego otoczenia/sąsiedztwa, co wpisuje się w idee smart city management i e-government trzeciej generacji.

Tabela 9. Projekty z Bydgoskiego Budżetu Obywatelskiego dotyczące błękitnej infrastruktury w latach 2013–2022

Table 9. Projects from the Bydgoszcz Civic Budget concerning blue infrastructure in 2013- 2022

	Blue Spaces Projects Approved under the BBO	Clay Pit Ponds Projects Approved under the BBO	% of Projects in the Year
2013	3	2	66.7
2014	1	1	100.0
2015	4	3	75.0
2016	4	1	25.0
2017	4	1	25.0
2018	4	0	0.0
2019	10	3	30.0
2020	11	1	9.1
2021	15	2	13.3
2022	12	2	16.7
total	68	16	23.5

Źródło: I. Józefowicz i in., 2024

Source: I. Józefowicz et al., 2024

Prowadzone analizy dotyczące aktywności społeczności lokalnych na rzecz rozwoju stały się również przyczynkiem do podjęcia badań dotyczących poczucia przynależności do miejsca zamieszkania i odpowiedzialności za „małe ojczyzny” (tab. 10).

Uzyskane wyniki pokazały, że uczestnictwo w kulturze i zrzeszanie się w mniej lub bardziej formalnych stowarzyszeniach czy grupach, prowadzi do powstawania struktur sieciowych, skupiania się wokół lokalnych liderów, co z kolei wzmacnia interakcje społeczne i pośrednio może wpływać na wzrost poczucia tożsamości terytorialnej.

Tabela 10. Społeczność lokalna i instytucje działające na rzecz kształtowania tożsamości terytorialnej

Table 10. Local community and institutions working to shape territorial identity

Cechy społeczności lokalnych (na podstawie wybranych definicji socjologicznych)	Działania społeczności lokalnych w zakresie kształtowania tożsamości terytorialnej	Instytucje wspomagające kształtowanie tożsamości terytorialnej
wspólne więzi, wspólnota interesów, tworzenie struktur sieciowych	większa możliwość koordynowania działań na rzecz rozwoju lokalnego efektem posiadania wiedzy na temat własnych możliwości	samorząd lokalny, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, placówki edukacyjne, instytucje kulturalne, związki wyznaniowe
poczucie przynależności do miejsca, emocjonalne związki z miejscem	szacunek i odpowiedzialność za dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, chęć przekazywania wiedzy na temat dziedzictwa	samorząd lokalny, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, instytucje kulturalne, placówki edukacyjne
zróżnicowanie zbiorowości terytorialnych ze względu na miejsce zamieszkania (miasto, obszar wiejski) – odrębny, specyficzny	aktywność społeczności lokalnych na terenach wiejskich i miejskich związana ze stopniem przywiązania do miejsca	stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, instytucje kulturalne, placówki edukacyjne
istnienie lokalnego przywództwa	tworzenie projektów w oparciu o lokalne przywództwo, współdecydowanie o przyszłości obszaru poprzez współpracę z samorządami lokalnymi	samorząd lokalny, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, związki wyznaniowe
wzrost roli i znaczenia formalnych organizacji i zrzeszeń	większa wiarygodność wśród partnerów, większe możliwości aplikowania o fundusze	stowarzyszenia i organizacje pozarządowe
zbiorowa działalność – aktywność	większe możliwości działania, współodpowiedzialność za projekty, tworzenie inicjatyw oddolnych	samorząd lokalny (sołectwo), stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, instytucje kulturalne, placówki edukacyjne

Źródło: opracowanie własne na podstawie I. Józefowicz, H. Michniewicz-Ankiersztajn, 2023

Source: own elaboration based on I. Józefowicz, H. Michniewicz-Ankiersztajn, 2023

Literatura:

- Falkowski J., 2013. *Możliwości i szanse współpracy Bydgoszczy i Torunia w sektorze turystyki*, w: R. Jaroszevska-Brudnicka, D. Sokołowski red., *Współczesne problemy rozwoju turystyki w ujęciu regionalnym i lokalnym*, wyd. UMK, Toruń: 135-153.
- Falkowski J., 2014a. *Tradycyjne i innowacyjne kierunki polskich badań geograficzno-rolniczych oraz ich miejsce w geografii*, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 26: 9-24.
- Falkowski J., 2014b. *Wielofunkcyjność i próba wyróżnienia funkcjonalno-gospodarczych typów krajobrazu wiejskiego Polski*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 35: 9-28.
- Falkowski J., Ilieva M., Józefowicz I., Rabant H., 2015. *Bydgoszcz i jej otoczenie na początku XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Falkowski J., 2016a. *Koncepcja typologii i regionalizacji turystyczno-rekreacyjnej w ujęciu krajowym (Polska) i globalnym (Świat)*, *Geography and Tourism*, 4 (1): 7-21 [DOI: [10.5281/zenodo.56739](https://doi.org/10.5281/zenodo.56739)].
- Falkowski J., 2016b. *Ład i nieład przestrzenny w metodyce zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego (na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego)*, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 38:195-215.
- Falkowski J., 2018. *Ład przestrzenny w planowaniu i zagospodarowaniu obszarów wiejskich na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego*, *Rural Studies*, 56 (22): 22.
- Falkowski J., 2020. *Typologia i regionalizacja obszarów wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego*, *Rural Studies*, 57:127-143.
- Gonia A., Michniewicz-Ankiersztajn H., Józefowicz I., 2018. *Tradycyjne sposoby gospodarowania na obszarach wiejskich jako element ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Doliny Dolnej Wisły*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 50: 65-79 [DOI: [10.7163/SOW.50.4](https://doi.org/10.7163/SOW.50.4)]
- Józefowicz I., Michniewicz-Ankiersztajn H., 2020. *Rozwój społeczno-gospodarczy a aktywność społeczności lokalnych w województwie wielkopolskim*, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 52: 29-42.
- Józefowicz I., Michniewicz-Ankiersztajn H., 2021. *Aktywność społeczna mieszkańców małych miast w Polsce*, *Studia Miejskie*, 41: 39-52 [DOI: [10.25167/sm.4216](https://doi.org/10.25167/sm.4216)]

- Józefowicz I., Michniewicz-Ankiersztajn H., 2023. *Aktywność społeczna jako element kształtowania tożsamości terytorialnej na przykładzie obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego*, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 66: 87-97.
- Józefowicz I., Michniewicz-Ankiersztajn H., Rurek M., 2024. *Participation of Local Communities in the Management of Post-Mine Areas in Cities*, *Water*, 16(14): 2007.
- Michniewicz-Ankiersztajn H., Gonia A., Dłużewska A., 2018. *The Role of Local Communities in Sustainable Tourism Development – Noteć River Valley Case Study*, *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 4: 181-191 [DOI: [10.18276/ept.2018.4.44-15](https://doi.org/10.18276/ept.2018.4.44-15)].
- Michniewicz-Ankiersztajn H., Józefowicz I., 2019, *Kanał Bydgoski i jego potencjał w kreowaniu zrównoważonych produktów turystycznych i ekoturystycznych na przykładzie miejskiego szlaku zielonego Greenway*, *Czasopismo Geograficzne*, 90 (1): 105-122.
- Michniewicz-Ankiersztajn H., Józefowicz I., Pytel S., 2024. *Social aspects of hydro-technical investments in rural and urban areas*, In: D. Szatten, M. Brzezińska (eds.), *World Canals Conference 2024. Challenges between ecology and economic use – sustainable revitalization of canals focusing on nature*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz

VIII. TURYSTYKA I REKREACJA

TOURISM AND RECREATION

Zatoka Warna – widok na plażę od strony portu

Fot. Patrycja Essing-Jelonkiewicz

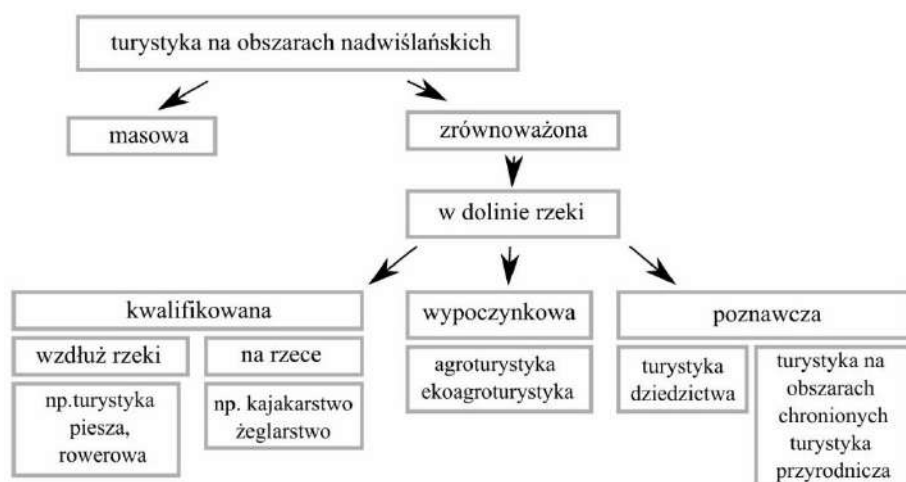
29. DZIEDZICTWO KULTUROWO-PRZYRODNICZE JAKO CZYNNIK ROZWOJU TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ

CULTURAL AND NATURAL HERITAGE AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF SUSTAINABLE TOURISM

Autorki: Hanna Michniewicz-Ankiersztajn, Alicja Gonia, Aleksandra Jezierska-Thöle

Dziedzictwo kulturowo-przyrodnicze jako czynnik rozwoju turystyki zrównoważonej w dolinie Dolnej Wisły

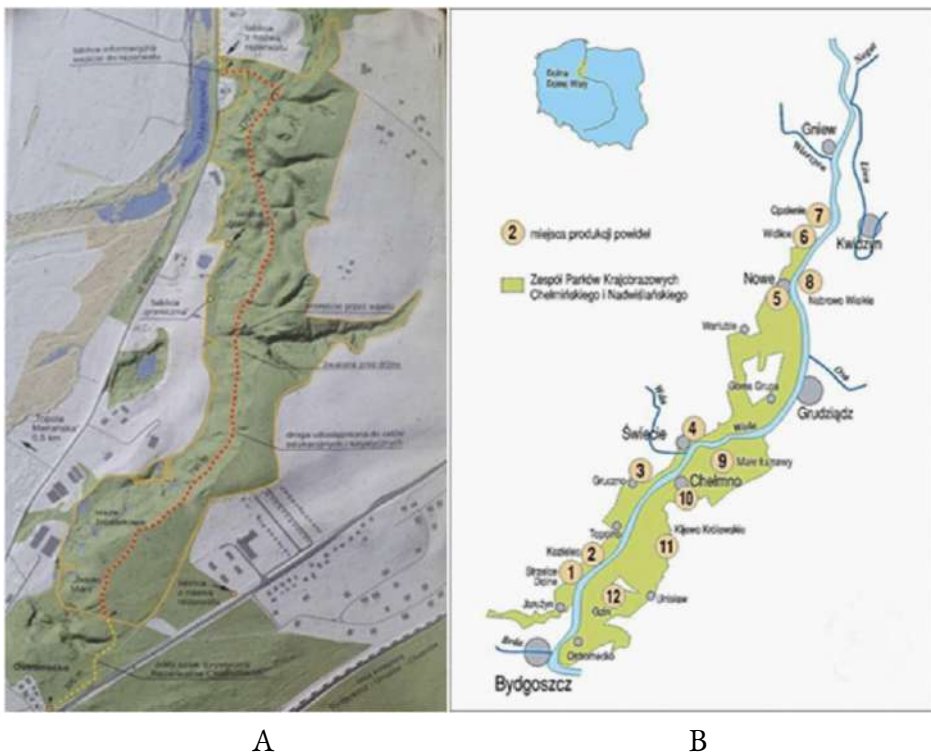
Dolina Dolnej Wisły to obszar o unikalnej koncentracji walorów przyrodniczych i kulturowych, które stanowią czynnik warunkujący rozwój turystyki. To czyni ten obszar idealnym do badania możliwości kreowania zrównoważonych form rozwoju turystyki. Objęcie terenów nadwiślańskich ochroną przyrody (parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, program Natura 2000) wymusza nowe, zrównoważone podejście do kreowania przestrzeni turystycznej, w tym zagospodarowania turystycznego, oferty turystycznej i obsługi ruchu turystycznego.

Ryc. 108. Potencjalne możliwości rozwoju zrównoważonych form turystyki w dolinie Wisły (źródło: A. Dłużewska i in., 2015)

Fig. 108. Potential opportunities for the development of sustainable forms of tourism in the Vistula Valley (source: A. Dłużewska et al., 2015)

Rozwój turystyki zrównoważonej w Dolinie Dolnej Wisły jest ważny z kilku kluczowych powodów: ekologicznych (ochrona dziedzictwa przyrodniczego), społecznych (np. aktywizacji i wzmacnianie społeczności lokalnych), jak i ekonomicznych (np. dywersyfikacja źródeł dochodów ludności wiejskiej). Powyższe fakty stały się podstawą do podjęcia badań nad potencjałem turystycznym gmin nadwiślańskich w kierunku rozwoju turystyki przyjaznej środowisku (ryc. 108), w celu kompleksowego zidentyfikowania i naukowego udokumentowania potencjału Doliny Dolnej Wisły dla rozwoju turystyki zrównoważonej, z uwzględnieniem aspektów przyrodniczych, kulturowych, społecznych i ekonomicznych.

Ryc. 109. Potencjał przyrodniczy gmin w Dolinie Dolnej Wisły: A – Rezerwat Las Mariański; B – lokalizacja miejscowości, w których reaktywowano smażenie powideł metodą tradycyjną (źródło: A – A. Gonia, H. Michniewicz-Ankiersztajn, 2016; B – A. Gonia, 2013)

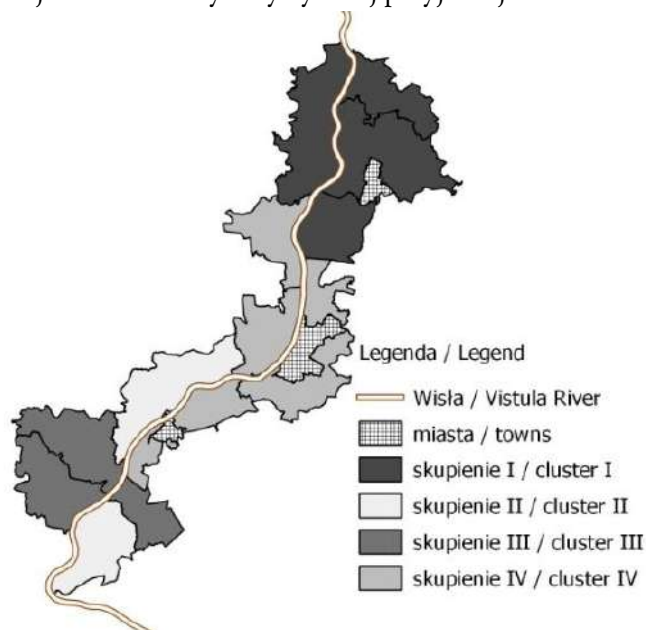
Fig. 109. Natural potential of communes in the Lower Vistula Valley: A – Mariański Forest Reserve; B – location of towns where frying jam using the traditional method was reactivated (source: A – A. Gonia, H. Michniewicz-Ankiersztajn, 2016; B – A. Gonia, 2013)

Identyfikacja i analiza metodami matematyczno-statystycznymi czynników determinujących rozwój turystyki na obszarze Doliny Dolnej Wisły ujawniła, że ważniejszy jest potencjał przyrodniczy miast i gmin nadwiślańskich (ryc. 109). Potwierdziły to wyniki diagnozy stanu istniejących walorów przyrodniczych (Gonia, Michniewicz-Ankiersztajn, 2016). Wskazano możliwości udostępniania cennego dziedzictwa przyrodniczego do celów turystycznych na terenie ówczesnego Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego. W świetle badań terenowych, analiz dokumentów strategicznych, planów ochrony zabytków oraz dostępnego materiału archiwalnego wykazano duży potencjał kulturowy Doliny Dolnej Wisły. Może być (i jest) wykorzystywany do celów tworzenia oferty turystyki kulturowej (Gonia i in., 2013; Gonia, Michniewicz-Ankiersztajn, 2013; Michniewicz-Ankiersztajn, Gonia, 2015; Gonia, Michniewicz-Ankiersztajn, 2023), m.in. archeoturystyki, turystyki religijnej, turystyki militarnej (Gonia R., Gonia, 2020), turystyki kulinarnej.

Ważnym kierunkiem badań było określenie roli społeczności lokalnych na rzecz ochrony i promocji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w gminach wiejskich leżących w Dolinie Dolnej Wisły. Stwierdzono, że mieszkańcy coraz bardziej doceniają istniejące dziedzictwo kulturowe, interesują się powrotem do tradycyjnych zajęć, podejmują różnorodne inicjatywy związane z kultywowaniem tradycyjnych metod gospodarowania rolniczego, rzemiosła i wiejskich zwyczajów. Działania te są podejmowane już od lat 90. XX w., a najintensywniej od pierwszej dekady XXI w. Stanowią one podstawę do budowania zrównoważonych produktów turystycznych (ryc. 110).

W potencjale turystycznym badanego odcinka doliny Wisły dostrzeżono istotne dysproporcje (Gonia 2015, 2018). Związane jest to ze specyfiką obszaru, który tworzą duże miasta, jak i małe gminy wiejskie. Wyróżniono obszary o nieco odmiennych uwarunkowaniach do rozwoju turystyki zrównoważonej. Pierwszą grupę stanowią miasta i gminy predysponowane do rozwoju turystyki przyjaznej środowisku, które inwestują w turystykę, promują istniejący potencjał przyrodniczy i charakteryzują się stosunkowo niewielkim ruchem turystycznym. W drugim przypadku są to obszary (m.in. miasta) mogące stać się ośrodkami turystyki zrównoważonej, w przypadku spełnienia

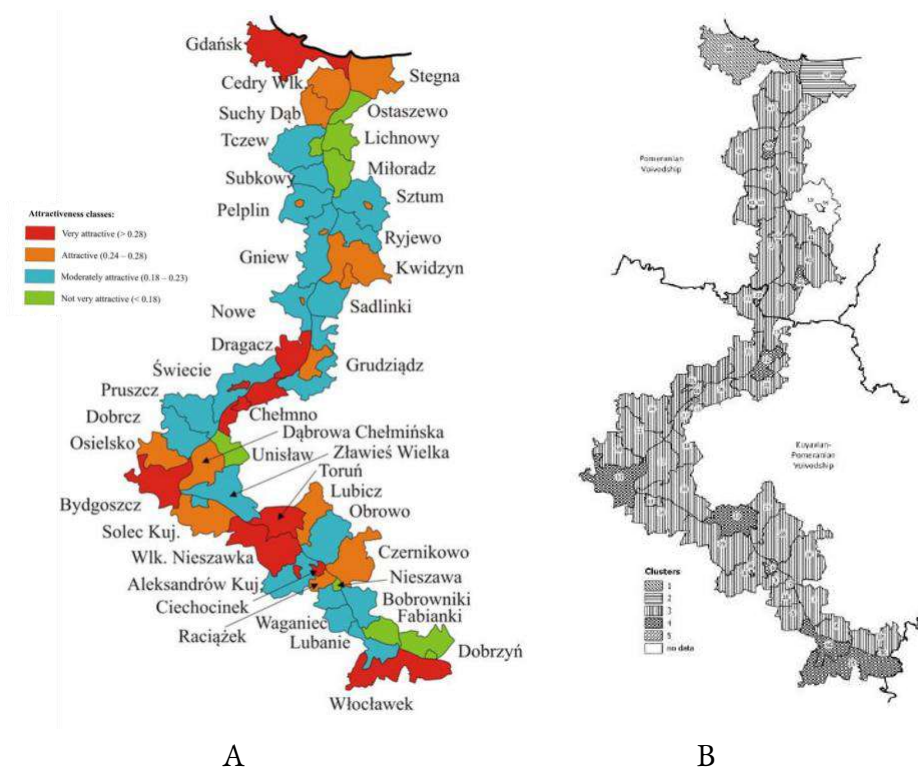
określonych wymagań m.in. dotyczących stanu środowiska, większej aktywizacji społeczności lokalnych, czy też przeznaczania większych środków finansowych na rozwój infrastruktury turystycznej przyjaznej środowisku.

Ryc. 110. Klasyfikacja gmin według liczby inicjatyw w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa (źródło: A. Gonia i in., 2018)

Fig. 110. Classification of municipalities according to the number of initiatives in the field of heritage protection and promotion (source: A. Gonia et al., 2018)

Szczególnym przypadkiem są natomiast miasta i gminy nadwiślańskie, gdzie tworzenie oferty turystyki przyjaznej środowisku jest utrudnione ze względu na wzmożony ruch turystyczny. Turystyka w obszarze nadwiślańskim wciąż nie jest bezpośrednio związana z Wisłą, ale skupia się w najważniejszych miejscowościach zlokalizowanych nad rzeką, pomimo, że największy potencjał, a więc możliwości rozwoju turystyki na obszarze dolnej Wisły tkwią w walorach przyrodniczych (ryc. 111). Wyniki analiz wskazują, iż niezwykle ważny dla rozwoju turystyki jest również wzrost świadomości mieszkańców na temat potencjału rzeki i możliwości jego wykorzystania, jak również aktywność samorządów lokalnych i regionalnych.

Ryc. 111. Ocena atrakcyjności turystycznej gmin Doliny Dolnej Wisły: A – podobieństwa między gminami nadrzecznymi w województwach kujawsko-pomorskim i pomorskim pod względem rozwoju i wyposażenia w infrastrukturę turystyczną w 2013 r. (analiza skupień); B – wartości syntetycznego wskaźnika atrakcyjności turystycznej w Dolinie Dolnej Wisły (źródło: A – A. Gonia i in., 2015; B – A. Gonia, 2018)

Fig. 111. Assessment of the tourist attractiveness of municipalities in the Lower Vistula Valley: A – similarities between riverside municipalities in the Kuyavian-Pomeranian and Pomeranian provinces in terms of development and tourist infrastructure in 2013 (cluster analysis); B – values of the synthetic tourist attractiveness index in the Lower Vistula Valley (source: A – A. Gonia et al., 2015; B – A. Gonia, 2018)

Rezerваты przyrody, jako nowe miejskie przestrzenie turystyki zrównoważonej

W dobie intensyfikacji ruchu turystycznego w miastach oraz rosnącej presji na ich przestrzeń historyczną i środowisko naturalne, coraz większą uwagę poświęca się alternatywnym formom wypoczynku, które łączą potrzeby mieszkańców i turystów z troską o środowisko. A. Gonia i A. Jezierska-Thöle (2022) w artykule *Sustainable Tourism in Cities – Nature Reserves as a ‘New’*

CitySpace for Nature-Based Tourism wykazały, że rezerваты przyrody stanowią niewykorzystany potencjał przestrzeni miejskich dla rozwoju turystyki zrównoważonej i przyrodniczej. Głównym celem badań było wskazanie, że obszary te – mimo dominującej funkcji ochronnej – mogą równolegle pełnić funkcje edukacyjne, rekreacyjne oraz stanowić atrakcyjne produkty turystyczne miast, w szczególności dla turystów zainteresowanych przyrodą. Badaniami objęto 16 rezerwatów przyrody zlokalizowanych w granicach administracyjnych pięciu dużych polskich miast: Gdańska, Poznania, Torunia, Łodzi i Warszawy. Wybrane miasta należą do popularnych ośrodków krajoznawczo-turystycznych intensywnie odwiedzanych przez turystów, co zwiększa potrzebę poszukiwania alternatywnych przestrzeni wypoczynkowych. W analizie wykorzystano metodę bonitacji punktowej, wykorzystując takie kryteria jak: dostępność formalna i funkcje rezerwatu, atrakcyjność krajobrazowa i kulturowa, obecność infrastruktury turystycznej, presja antropogeniczna oraz liczba użytkowników i rodzaje aktywności. Oceny badanych elementów dla każdego rezerwatu dokonano zgodnie z przyjętą dla każdego kryterium skalą bonitacyjną – dwustopniową lub trzystopniową. Maksymalna możliwa liczba punktów wynosiła 36, a wyniki przeliczono na wskaźnik atrakcyjności turystycznej (tab. 11).

Wyniki badań ukazały, iż część rezerwatów, pomimo iż nie jest formalnie udostępniona, w rzeczywistości jest użytkowana do celów turystycznych i rekreacyjnych (np. Wąwóz Huzarów w Gdańsku, Żurawiniec w Poznaniu), a ich rzeczywiste zagospodarowanie jest intensywne i często samowolne (ryc. 112). Stwarza to zagrożenie dla cennej przyrody chronionej w rezerwach. Stwierdzono również, iż znaczna część rezerwatów w miastach narażona jest na sąsiedztwo ruchliwych dróg, kolei i zabudowy jedno- lub wielorodzinnej. Przykładem jest leśny Rezerwat Żurawiniec w Poznaniu, położony w centrum miasta pomiędzy osiedłami mieszkaniowymi. W tym rezerwacie, pomimo ochrony prawnej, obserwuje się systematyczne pogorszenie stosunków wodnych i w konsekwencji przesuszenie cennych zasobów geologicznych.

Tabela 11. Wyniki waloryzacji rezerwatów metodą bonitacji punktowej – wskaźnik atrakcyjności turystycznej rezerwatów

Table 11. Results of reserve valuation using the point valuation method – indicator of the tourist attractiveness of reserves

Wskaźnik atrakcyjności turystycznej	Nazwa rezerwatu	Wartość wskaźnika atrakcyjności turystycznej	Miasto	Rodzaj rezerwatu
0,0–0,19 bardzo niski	-	-	-	-
0,2–0,39 niski	Kępa Bazarowa	0,28	Toruń	leśny
	Wąwóz Huzarów	0,31	Gdańsk	leśny
	Bagno Jacka	0,31	Warszawa	torfowiskowy
	Żurawiniec	0,33	Poznań	przyr. nieożywionej
	Kawęczyn	0,39	Warszawa	leśny
0,4–0,59 średni	Źródłiska w Dolinie Ewy	0,44	Gdańsk	leśny
	Rez. Króla im. Jana Sobieskiego	0,47	Warszawa	leśny
	Olszynka Grochowska	0,47	Warszawa	leśny
	Dolina Strzyży	0,53	Gdańsk	leśny
	Skarpa Ursynowska	0,53	Warszawa	krajobrazowy
	Morasko	0,58	Poznań	leśny
	Las Łagiewnicki	0,58	Łódź	leśny
0,6–0,79 wysoki	Jezioro Czerniakowskie	0,67	Warszawa	wodny
	Ptasi Raj	0,69	Gdańsk	nie określono
	Las Bielański	0,69	Warszawa	leśny
powyżej 0,8 bardzo wysoki	Las Kabacki	0,86	Warszawa	leśny

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDOŚ i zasobów Internetu

Source: own study based on data from RDOŚ and Internet resources

Ryc. 112. Skutki antropopresji w wybranych rezerwatach przyrody Warszawy: A – Olszynka Grochowska B – Jeziorko Czerniakowskie, C – Las Kabacki, D – Skarpa Ursynowska (fot. A. Gonia)

Fig. 112. The effects of anthropogenic pressure in selected nature reserves in Warsaw: A – Olszynka Grochowska, B – Jeziorko Czerniakowskie, C – Las Kabacki, D – Skarpa Ursynowska (photo by A. Gonia)

Ryc. 113. Przykłady infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej Lasu Kabackiego (fot. A. Gonia)

Fig. 113. Examples of tourist and recreational infrastructure of the Kabacki Forest (photo by A. Gonia)

Stwierdzono, że największą atrakcyjność turystyczną posiadają rezerwaty, które spełniają kilka warunków jednocześnie, tj. mają rozbudowaną infrastrukturę turystyczną (m.in. ścieżki dydaktyczne, ławki, tablice informacyjne), są łatwo dostępne i uznawane przez mieszkańców jako przestrzenie rekreacyjne. Najwyższy wskaźnik atrakcyjności (0,86) charakteryzuje Las Ka-backi w Warszawie – największy z badanych rezerwatów, intensywnie użytkowany przez Warszawiaków, bogaty w infrastrukturę i różnorodne trasy piesze oraz edukacyjne (ryc. 113).

Wysoko oceniono również: Las Bielański i Jezioro Czerniakowskie w Warszawie oraz rezerwat Ptasi Raj w Gdańsku, który ma także status międzynarodowy (obszar Ramsar i Natura 2000). Z kolei, niski poziom atrakcyjności posiadają rezerwaty charakteryzujące się brakiem infrastruktury, z formalnym zakazem dostępu i niewielkim zainteresowaniem użytkowników (np. Żurawiniec w Poznaniu, Bagno Jacka czy Wąwóz Huzarów). Jednak i one mogą pełnić ważną rolę edukacyjną i ekologiczną, jeśli zostaną właściwie zagospodarowane.

Miejskie rezerwaty przyrody, dotąd postrzegane głównie, jako obszary ochrony, mogą stać się atrakcyjną alternatywą wobec klasycznych atrakcji turystycznych i unikatowymi miejscami podnoszącymi jakość życia mieszkańców miast. W połączeniu z odpowiednio zaprojektowaną infrastrukturą, mogą one służyć zarówno edukacji ekologicznej, mogą być miejscem wypoczynku i aktywności sportowych. Dodatkowo, sprzyjają poprawie jakości życia mieszkańców miast i równoważą nadmierną eksploatację historycznych centrów. Rezerwaty mogą stać się nowymi produktami turystycznymi miast, wizytówką miast, jako ostoje dzikiej przyrody w miastach chroniące ich dziedzictwo przyrodnicze, jak i kulturowe. Rezerwaty przyrody pozwalają ukazać turystom inne oblicze miast, od strony przyrody, która niegdyś znajdowała się na tych terenach. Ukazują one przyrodnicze podstawy powstawania miast i ich dziedzictwo przyrodnicze. Lokalizacja rezerwatów w centrum miast, otoczenie ich budynkami i ciągami komunikacyjnymi uzmysławia ogromny wpływ człowieka na środowisko przyrodnicze, ekspansję miast i niekorzystne zmiany w przestrzeni spowodowane działalnością człowieka. Uzasadnia potrzebę ochrony przyrody i uczy zwiedzania terenów objętych prawną ochroną z założeniem szacunku dla przyrody.

Zdaniem A. Goni i A. Jezierskiej-Thöle (2022) konieczne jest uznanie miejskich rezerwatów przyrody za ważne elementy oferty turystycznej z dostosowanym reżimem ochrony, który uwzględniałby potrzeby społeczne i edukacyjne. Takie podejście jest konieczne w planowaniu turystyki zrównoważonej w miastach i pozwala na integrację funkcji ochronnych i rekreacyjnych w ramach jednej przestrzeni. Rozpoznanie poziomu zróżnicowania atrakcyjności turystycznej rezerwatów i sformułowane na tej podstawie rekomendacje powinny posłużyć do usprawnienia rozwoju turystyki i rekreacji na terenach rezerwatów w miastach.

Literatura:

- Gonia A., 2013. *Nowy produkt turystyki kulinarnej w Dolinie Dolnej Wisły: przykład "Święta śliwki" w Strzelcach Dolnych*, Journal of Health Sciences, 3(14): 310-319.
- Gonia A., Jezierska-Thöle A., 2022. *Sustainable Tourism in Cities – Nature Reserves as a 'New' City Space for Nature-Based Tourism*, Sustainability, 14(3): 1581 [DOI: [10.3390/su14031581](https://doi.org/10.3390/su14031581)].
- Gonia A., Kozłowska-Adamczak M., Michniewicz-Ankiersztajn H., Dłużewska A., 2013. *The importance of the 19th and 20th cc. Architecture in developing cultural tourism in cities*, in: Nazmi Kozak, Metin Kozak (Eds.), *Tourism Research: An Interdisciplinary Perspective*, Cambridge Scholars Publishing: 27-45.
- Gonia A., Michniewicz-Ankiersztajn H. 2013. *Rola sacrum w krajobrazie kulturowym obszarów wiejskich na przykładzie gmina Dąbrowa Chełmińska*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 21: 37-46.
- Michniewicz-Ankiersztajn H., Gonia A., 2015. *Perspektywy rozwoju turystyki w powiecie bydgoskim w świetle potencjału archeologicznego obszaru*, w: A. Głowacka-Penczyńska, J. Woźny, J. Żychlińska (red.), *Archeoturystyka w regionie, region w archeoturystyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz: 112-127.
- Gonia A., Michniewicz-Ankiersztajn H., Dłużewska A., 2015. *The Tourism Potential of Counties Located in the Kuyavia-Pomerania and Pomerania Provinces in Respect of Waterways Revitalisation*, Economic Problems of Tourism, 4: 123-141.

- Dłużewska A., Gonia A., Michniewicz-Ankiersztajn H., Podgórski Z., 2015. *Współczesne problemy turystyki*, Ośrodek Rekreacji, Sportu i Edukacji w Poznaniu, Bydgoszcz – Poznań, seria Monografia, 29(14).
- Gonia A., Michniewicz-Ankiersztajn H., 2016. *Rezerваты przyrody w Dolinie Dolnej Wisły*, Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego.
- Gonia A., Michniewicz-Ankiersztajn H., Józefowicz I., 2018. *Tradycyjne sposoby gospodarowania na obszarach wiejskich jako element ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Doliny Dolnej Wisły*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 50: 65-79.
- Gonia A., 2018. *The application of the modified multidimensional comparative method for assessing tourist potential on the example of gminas located in the lower Vistula valley (Kuyavian-Pomeranian and Pomeranian voivodeships, Poland)*, in: T. E. Simos, Z. Kalogiratos, T. Monovasilis (Eds), *International Conference of Computational Methods in Sciences and Engineering 2018 (ICCMSE 2018)*, Thessaloniki, Greece, 14-18 March 2018, American Institute of Physics, New York.
- Gonia R., Gonia A., 2020. *Twierdza Chełmno – aktualny stan a możliwości zagospodarowania turystycznego*, w: R. Andrzejczyk, G. M. Cristescu, M. Targowski (red.), *Wykorzystanie zabytkowych obiektów wojskowych w turystyce*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Białystok: 47-71.
- Gonia M., Michniewicz-Ankiersztajn H., 2023. *Architektura cmentarna jako element dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich*, w: *XXXVIII Seminarium geografii wsi. Zielona gospodarka w rozwoju obszarów wiejskich. Książka abstraktów*, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.

30. PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA UCZNIÓW BYDGOSKICH SZKÓŁ W LATACH 1960–2006

TOURIST AREA FOR STUDENS OF BYDGOSZCZ SCHOOLS IN THE YEARS
1960–2006

Autorka: Alicja Gonia

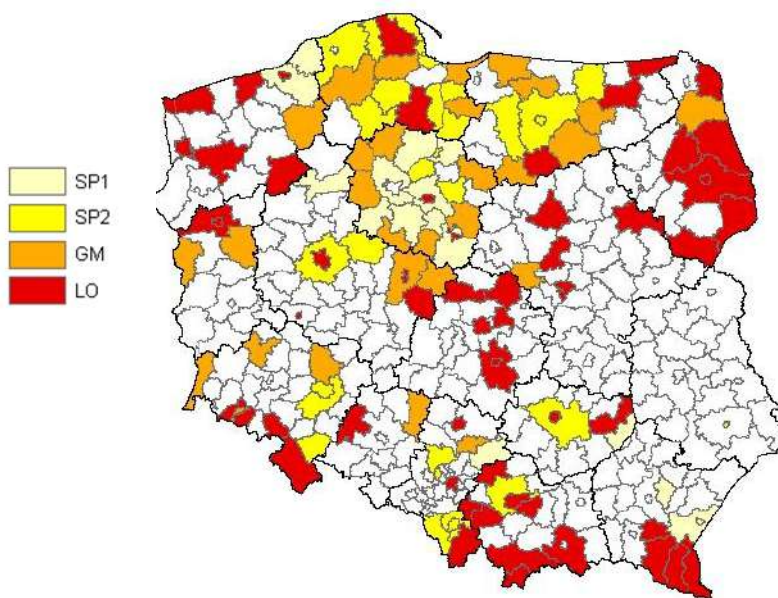
Istotnym nurtem badawczym pracowników Katedry Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki WNG są badania przestrzeni turystycznej, w tym dotyczące roli instytucji edukacyjnych, jako aktywnych uczestników procesu jej kształtowania. Kompleksowe ujęcia zjawiska turystyki szkolnej z perspektywy geograficznej i dydaktycznej, temat rzadko analizowany w polskiej literaturze naukowej, przedstawiła A. Gonia (2010a) w rozprawie doktorskiej *Szkoła jako kreator przestrzeni turystycznej dzieci i młodzieży bydgoskiej*. Oryginalność badań polega przede wszystkim na zastosowaniu dwóch nietypowych, a jednocześnie niezwykle wartościowych narzędzi źródłowych: kart wycieczek (dokumentów wymaganych przez MEN) oraz kronik szkolnych i kronik SKKT. Tego typu dokumentacja jest rzadko stosowana w badaniach naukowych ze względu na trudności logistyczne w ich pozyskaniu i przetwarzaniu, chociaż stanowi bogate źródło informacji na temat tras, celów, organizatorów i form wyjazdów (Gonia, 2010b). Praca wnosi istotny wkład zarówno do metodologii badań geograficznych, jak i do dydaktyki turystyki i edukacji przestrzennej. Materiały źródłowe zebrano ze 108 bydgoskich szkół publicznych, w tym podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Zakres czasowy objął okres od lat 60. XX w. do połowy 2006 r. Zakres przestrzenny analizowanej turystyki obejmował głównie Polskę, sporadycznie kraje europejskie, a wyjątkowo także inne kontynenty. Dokumenty te pozwoliły dokładnie przeanalizować trasy, formy, cele i sezonowość wyjazdów szkolnych. Co ważne, potwierdzono wysoką wartość poznawczą kronik szkolnych – w porównaniu z kartami wycieczek wykazywały one zbieżność na poziomie 50–80%, szczególnie w zakresie czasu trwania, celów i form wyjazdów, co oceniono za pomocą wskaźnika podobieństwa struktur.

U podstaw badań znalazły się dwie hipotezy: pierwsza zakładała, że szkoła jako kreator przestrzeni turystycznej rozszerza tę przestrzeń wraz z kolejnymi etapami kształcenia. Hipoteza opierała się na klasycznej zasadzie krajoznawczej – *od tego co bliższe do dalszego, od tego co znane do tego co nieznane*. Druga hipoteza zakładała, że przestrzeń turystyczna kreowana przez szkoły ulega istotnym zmianom w czasie (na przestrzeni lat 1960–2006), na co wpływ mają przemiany społeczno-polityczne, edukacyjne i kulturowe. Do jej weryfikacji posłużono się analizą kronik szkolnych oraz kart wycieczek, stosując metodę Ernsta, która pozwala ocenić uprzywilejowanie lub pomijanie określonych obszarów przez szkoły w danym okresie.

Analiza turystyki organizowanej przez szkoły na podstawie danych z kart wycieczek z lat 2004–2006 pokazała, że w tym czasie odbyło się 1860 wyjazdów, z czego ponad 94% miało miejsce w kraju. Zastosowano w tym celu podział przestrzeni na lokalną (woj. kujawsko-pomorskie), regionalną i ogólnopolską/zagraniczną (Gonia, 2010c). Uczniowie odwiedzili ponad 900 miejscowości, a najwięcej podróży zrealizowali uczniowie szkół ponadgimnazjalnych. Wycieczki miały najczęściej charakter jednodniowy, a ich dominującym celem było poznawanie Polski. Wyjazdy szkolne koncentrowały się wokół znanych miejsc, takich jak Toruń, Biskupin, Gdańsk, Kraków czy Poznań. Przestrzeń turystyczna wyraźnie się rozszerzała wraz z wiekiem uczniów: uczniowie klas I–III odwiedzali głównie miejsca położone w promieniu 50 km od Bydgoszczy, a uczniowie liceów podróżowali po całym kraju (ryc. 114). Mapa zasięgu wyjazdów oraz analiza wskaźników Lorenza wykazały wysoki poziom koncentracji (ponad 0,9), ale też systematyczne „rozluźnianie” tej koncentracji w starszych grupach wiekowych.

Ukazano również rozwój przestrzeni turystycznej poprzez analizę typów odwiedzanych miejscowości: „wspólnych” (odwiedzanych przez wszystkie grupy wiekowe), „powtarzalnych”, „niepowtarzalnych” (odwiedzanych wyłącznie przez uczniów określonego poziomu kształcenia) i „wyjściowych” (pojawiających się od określonego etapu edukacji po raz pierwszy). Dominowały miejscowości „powtarzalne”, czyli te odwiedzane na różnych etapach edukacji. Wzrastała też liczba miejscowości „niepowtarzalnych” wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych, co potwierdza większy zasięg i różnorod-

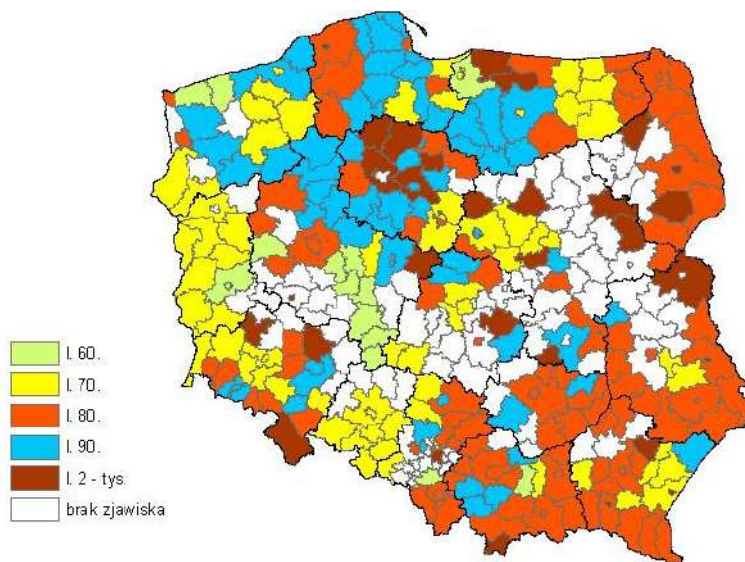
ność poznawczo-edukacyjną wyjazdów szkolnych dla starszych uczniów. Wyniki analiz dokonanych na podstawie kronik szkolnych potwierdziły prawidłowość przyjętej zasady dotyczącej poznawania przestrzeni, bowiem najmłodsze dzieci podróżowały lokalnie, uczniowie szkół średnich odwiedzali rejony odległe, w tym również zagraniczne. Jednak nie we wszystkich przypadkach proces przebiegał linearnie, na przykład uczniowie gimnazjów nieznacznie odstępowali od założeń modelu, wykazując mniejszą aktywność turystyczną niż zakładano.

Ryc. 114. Powiaty uprzywilejowane dla wyjazdów uczniów poszczególnych poziomów kształcenia w latach 2004–2006 (źródło: Gonia, 2010a)

Fig. 114. Counties privileged for students trips of particular levels of education in 2004–2006 (source: Gonia, 2010a)

Ważną częścią badań była analiza zmian przestrzeni turystycznej w ujęciu dynamicznym, dokonana na podstawie danych z kronik szkolnych obejmujących okres 1960–2006. Zanotowano w tym czasie 2 423 wyjazdy, z których większość miała charakter krajowy. Liczba odwiedzanych miejscowości rosła, a wskaźniki koncentracji przestrzennej wyjazdów zmieniały się w kolejnych dekadach, wskazując na ewolucję preferencji i możliwości wyjazdowych szkół (ryc. 115).

Ryc. 115. Powiaty „uprzywilejowane” dla wyjazdów w poszczególnych dekadach według zmodyfikowanej metody Ernsta (źródło: Gonia, 2010a)

Fig. 115. Counties privileged for departures in individual decades according to the modified Ernst method (source: Gonia, 2010a)

Wyniki wykazały, że przestrzeń turystyczna ulegała zmianom – zarówno pod względem geograficznym, jak i organizacyjnym. W latach 70. XX w. dominowały wyjazdy w rejony zachodniej Polski, w latach 80. – wschodniej i południowo-wschodniej, natomiast w latach 90. i 2000. coraz częściej wybierano regiony bliższe – powiaty woj. kujawsko-pomorskiego i ościennie, co ukazano za pomocą analizy centroidów wyjazdów. Zatem, przestrzeń turystyczna stawała się z czasem bardziej „regionalna” i mniej zróżnicowana, co częściowo wiąże się z transformacją ustrojową, zmianą finansowania szkół oraz przesunięciem akcentów w edukacji. Zaobserwowano także, że systematycznie zwiększał się udział wyjazdów zagranicznych – od pojedynczych podróży w latach 70., przez coraz liczniejsze wyprawy w dekadach późniejszych. W ostatnich latach najczęściej odwiedzane były Czechy, Niemcy, Francja, Włochy i Austria. Zaobserwowano także zmianę form wyjazdów – spadła liczba dłuższych obozów na rzecz krótszych, intensywniejszych wycieczek jedno- i kilkudniowych. Wyjazdy stały się bardziej różnorodne pod względem programowym i przestrzennym. Największy zasięg i zróżnicowanie tras wykazywali

uczniowie szkół średnich. Regionalizacji przestrzeni turystycznej według zmiennych – wieku uczniów, formy i czasu trwania wyjazdu, sezonowości, organizatora oraz celu podróży dokonano za pomocą metody uprzywilejowania Ernsta.

Obie hipotezy zostały w dużym stopniu potwierdzone. Przestrzeń turystyczna kreowana przez szkoły rozszerza się wraz z poziomem edukacji, choć nie zawsze zgodnie z teorią poznawania (*od bliskiego do dalekiego*). Jednocześnie struktura przestrzeni ulegała dynamicznym zmianom w czasie – odpowiadając na zmieniające się warunki polityczne, ekonomiczne, a także organizacyjne w systemie edukacji.

Wykazano, że turystyka stanowi ważne narzędzie edukacyjne pomocne szkole w pełnieniu przez nią funkcji poznawczej, wychowawczej i zdrowotnej. Szkoła będąc niewątpliwie instytucjonalnym kreatorem przestrzeni turystycznej – poprzez realizację zapisów podstawy programowej i programów nauczania oraz wypełnianie obowiązków wynikających z przepisów prawa i tradycji dydaktycznej – kształtuje sposób postrzegania i poznawania świata przez młode pokolenie. Badania dowiodły, że temat turystyki szkolnej w historycznym ujęciu, ma duże znaczenie poznawcze i aplikacyjne. Ich wartość leży nie tylko w oryginalności tematu, ale także w nowatorskim podejściu metodologicznym. Wkład tej pracy w geografię turystyki jest znaczący, a zastosowane podejście źródłowe i analityczne – nowatorskie i inspirujące.

Literatura:

- Gonia A., 2010a. *Szkoła jako kreator przestrzeni turystycznej*, Uniwersytet Łódzki [manuskrypt rozprawy doktorskiej].
- Gonia A., 2010b. *Wykorzystanie kart wycieczek i kronik szkolnych do badania turystyki organizowanej przez szkołę. Przykład Bydgoszczy*, w: S. Sitek (red.), „Stare i nowe” problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej, PTG Oddział Katowicki, Sosnowiec: 235-244.
- Gonia A., 2010c. *Znaczenie województwa kujawsko-pomorskiego w turystyce bydgoskich szkół*, w: W. Żukow, R. Muszkieta, M. Napierała, M. Barczak (red.), *Stan i rozwój regionalnej turystyki, rekreacji i rehabilitacji*, Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoszcz: 66-87.